

Regeringens proposition

1991/92: 75

om lärarutbildning m.m.

Prop.
1991/92: 75

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokoll den 13 februari 1992 för de åtgärder och de ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Per Unckel

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas vägarna till läraryrket och den framtida lärarutbildningen.

Jag framlägger mina förslag mot bakgrund av skolans avreglering och att linjesystemet avskaffas i den högre utbildningen samt kraven på fördjupade ämneskunskaper. Staten skall garantera skolans likvärdighet i landet. Lärarutbildningen och lärarnas kompetens är av central betydelse för att säkerställa kvaliteten i skolans arbete. Staten har det slutliga ansvaret för att lärarkompetensen säkerställs.

I propositionen föreslås att en med den nuvarande grundskollärarutbildningen för årskurserna 4-9 parallell lärarutbildning inrättas. Denna skall bygga på fritt valda ämnen och fördjupade ämneskunskaper. Utbildningen bygger på att ämneskunskaperna först skall ha inhämtats och att lärarutbildningen avslutas med en praktisk-pedagogisk utbildning om 40 poäng. Utbildningen inrättas den 1 juli 1992 och förläggs, förutom till de universitet och högskolor som för närvarande bedriver ut-

bildning med inriktning mot skolans senare årskurser, även till högskolorna i Växjö och Örebro.

Vidare föreslås en ny utbildning för lärare som skall undervisa i gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Den omfattar 40 poäng praktisk-pedagogisk utbildning och inrättas den 1 juli 1992. Till utbildningen skall studerande kunna antas som tidigare inhämtat adekvata ämneskunskaper. Utbildningen förläggs till de orter som för närvarande har ämneslärarlinjen. Samtidigt läggs nuvarande ämneslärarlinje om 40 poäng ner.

En påbyggnadslinje om 20 poäng inrättas den 1 juli 1992 för utbildning av lärare för grundläggande vuxenutbildning. Utbildningen förutsätter grundskollärarutbildning och några års lärarerfarenhet.

Den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen har vissa rekryteringsproblem, särskilt vad gäller lärare för döva och hörselskadade. Jag redovisar mina bedömningar och aviserar särskilda insatser för att förbättra rekryteringen.

I propositionen redovisas prioriteringar när det gäller fortbildning av lärare.

Förslag lämnas om en statlig grundläggande utbildning för rektorer.

Vidare redovisas planeringsarbetet vad gäller lokaler för högskolan för lärarutbildning i Stockholm. I propositionen redovisas även den analys av lärarutbildningen i stockholmsområdet som riksdagen tidigare begärt.

I propositionen lämnas förslag till fördelning av de 1 450 nya utbildningsplatser i högskolan som regeringen i budgetpropositionen föreslagit skall gå till lärarutbildningar.

I propositionen föreslås också medel för särskilda åtgärder. Dessa skall kunna användas för utbildning av oexaminerade lärare, för vidareutbildning av förskollärare, fritidspedagoger och hemspråkslärare till lärare. Särskilt bör situationen i regionalpolitiskt prioriterade områden beaktas. Medlen bör även kunna användas till projekt i syfte att stärka kontakten mellan skolan och högskolan.

I propositionen behandlas anslagen till fortbildning, undervisningsyrken och lokaler för budgetåret 1992/93.

Slutligen lämnas i denna proposition förslag till lokalisering av lantmäteriutbildning till Lund.

Förslagen i denna proposition har i stora delar varit föremål för omfattande diskussioner – på mitt och andras initiativ – med företrädare för skola, avnämare, universitet och högskolor samt kulturlivet.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 13 februari 1992

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, af Ugglas, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidsson, Könberg, Odell, P. Westerberg och Ask.

Föredragande: statsrådet Unckel

Proposition om lärarutbildning m.m.

1 Inledning

Sveriges snabba förvandling från industrisamhälle till kunskapssamhälle ställer höga krav på utbildning och kompetens. Huvudsyftet med det förändringsarbete som pågår inom skolans och högskolans område är att stärka kvaliteten och ge all utbildning en klarare kunskapsinriktning.

En av de viktigaste utgångspunkterna för utbildningspolitiken är att varje människa skall kunna växa och utveckla sin personlighet. En annan är att de allt snabbare förändringarna av teknologi och informationsmängd ställer krav på flexibilitet och mångfald men också på grundliga, stabila och beständiga kunskaper i kärnämnen som språk och matematik. Betydelsefull är också den etiska dimensionen samt den kunskap som ger den kulturella förankringen och som stärker den egna identiteten – kunskapen om Sverige, om vårt språk och om vår kultur.

Den internationella utvecklingen ställer hela det svenska utbildningsväsendet inför nya utmaningar. Internationaliseringen och den europeiska integrationen måste prägla utbildningen. Nya kunskapskrav ställs – inte minst när det gäller språk och det gemensamma europeiska kulturarvet.

I regeringsförklaringen anges arbetet med att stärka Sverige som kunskapsnation som en av regeringens huvuduppgifter. Det är främst genom en avancerad utbildning och forskning som Sverige kan hävda sig i den internationella konkurrensen. Att nå en plats i världstoppen ställer mycket stora krav på skolan. Den måste ge eleverna kunskaper för ett arbetsliv som kräver allt större kompetens.

Skolan skall också ge kvalificerade kunskaper som bas för högre studier. Bara en kvalitetsskola kan ge eleverna förutsättningar att tillgodogöra sig avancerad akademisk utbildning.

Vi befinner oss nu i början av en period av betydande förändringar i skolan – avreglering, decentralisering och ändrad ansvarsfördelning

mellan stat och kommun. Även inom högskolan förestår genomgripande förändringar. Det är regeringens strävan att finna vägar för en successiv frigörelse av viktiga delar av den högre utbildningen och forskning-
en från dagens direkta statliga inflytande. Frågan om en avveckling av linjesystemet har redan anmälts till riksdagen.

Lärarna har en nyckelroll i arbetet med att främja kvaliteten i skolan. I regeringsförklaringen framhölls att lärarnas möjligheter att känna engagemang och stimulans är avgörande för om skolan skall lyckas med sin viktiga uppgift. Det är i detta perspektiv som diskussionen om lärarnas kompetens, professionalism och ställning skall föras. Det är viktigt att läraryrket återfår sitt rätta värde.

Läraryrket är av central betydelse för att säkerställa kvaliteten i skolans undervisning. Formerna för statens reglering av läraryrket påverkas av skolans avreglering och den förändring som högskolans studieorganisation står inför. Dessa förändringar är utgångspunkter för de förslag jag i det följande lägger fram om den framtida läraryrket och lärarexamen (avsnitt 5.1).

I regeringsförklaringen anges att en ny läraryrket, som syftar till fördjupade ämneskunskaper, skall inrättas parallellt med den nuvarande utbildningen av lärare för grundskolans senare årskurser. Jag föreslår i propositionen att en sådan utbildning inrättas fr.o.m. läsåret 1992/93 (avsnitt 5.2).

Jag föreslår vidare att en ny läraryrket för det gymnasiala studiet likaledes skall inrättas fr.o.m. läsåret 1992/93 (avsnitt 5.3).

Jag föreslår att utbildning av lärare för grundläggande vuxenutbildning ges som en påbyggnadsutbildning till grundskolläraryrket (avsnitt 5.4).

Jag redovisar mina bedömningar vad gäller den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen (avsnitt 5.5).

Lärarens karriär bör i första hand inriktas på att bli en bättre och mer erfaren lärare. I den framtida skolan måste läraren få tillfälle att utveckla sin professionalism (avsnitt 6).

Skolledarrollens betydelse diskuteras och förslag om grundläggande rektorsutbildning läggs fram (avsnitt 7).

Läraryrket måste ske i nära anslutning till forskningen (avsnitt 8).

Jag lämnar i propositionen förslag om framtida organisation och lokalisering av högskolan för läraryrket i Stockholm (avsnitt 9).

Jag tar vidare upp vissa anslagsfrågor för budgetåret 1992/93 rörande fortbildning, (anslaget B 6. Fortbildning m.m.), läraryrket, (anslaget D 11. Utbildning för undervisningsyrket) och lokalförsörjning, (anslaget G 1. Inredning och utrustning av lokalerna vid högskoleenheterna m.m.) (avsnitt 12).

Jag har beträffande mina förslag samrått med statsrådet Ask.

Jag lämnar slutligen vissa förslag vad gäller lantmäteriutbildning (avsnitt 10).

2 Dagens lärarutbildningar

Prop. 1991/92:75

Lärarutbildningarna omfattar för närvarande ca 10 000 nybörjarplatser fördelade på 21 allmänna utbildningslinjer. I stockholmsområdet bedrivs lärarutbildningarna vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm (HLS), medan de i övriga delar av landet utgör en del av universiteten eller högskolorna. Estetiska lärarutbildningar ges dessutom vid de konstnärliga högskolorna i Stockholm. Idrottslärarutbildning kommer, förutom vid högskolan i Örebro, att ges vid den nyinrättade idrottshögskolan i Stockholm.

Höstterminen 1988 infördes, i enlighet med riksdagens beslut vid 1984/85 års riksmöte, en ny linjebunden lärarutbildning för grundskolan - grundskollärlinjen (prop. 1984/85:122, UbU31, rskr. 366). Grundskollärlinjen ersatte de tidigare klasslärarutbildningarna för låg- och mellanstadierna samt ämneslärarutbildningen för högstadiet.

Grundskollärlinjen har två inriktningar. Den ena riktar sig till årskurserna 1-7 i grundskolan och omfattar 140 poäng. Den andra avser årskurserna 4-9 och omfattar 140-180 poäng, vanligast 180 poäng. Inom den förstnämnda finns två fördjupningsalternativ - svenska och samhällsorienterande ämnen (SO-ämnen) samt matematik och naturorienterande ämnen (NO-ämnen). Inriktningen mot årskurserna 4-9 innehåller fyra specialiseringar på olika ämneskombinationer - svenska och främmande språk, SO-ämnen, NO-ämnen med eller utan matematik samt ett praktiskt-estetiskt ämne i kombination med ett annat ämne. I alla utbildningsvarianter ingår 40 poäng praktisk-pedagogisk utbildning.

Grundskollärlärlinjen finns vid sammanlagt 15 högskoleenheter. Utbildning med grundskollärlinjen båda inriktningar anordnas vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm, vid universiteten i Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå samt vid högskolan i Karlstad. Utbildning av lärare för årskurserna 1-7 i grundskolan anordnas dessutom vid högskolorna i Falun/Borlänge, Gävle/Sandviken, Jönköping, Kalmar, Kristianstad, Växjö, Luleå och Sundsvall/Ilärnösand. Nuvarande antal nybörjarplatser är 2 952 varav 1 980 avser inriktningen 1-7 och 972 inriktningen mot årskurserna 4-9.

Utbildning för gymnasielärare och lärare inom vuxenutbildningen i teoretiska ämnen ges idag på ämneslärlinjen som omfattar 160-220 poäng inklusive praktisk-pedagogisk utbildning. Dessutom finns en särskild linje omfattande en avslutande praktisk-pedagogisk utbildning om 40 poäng, i vissa fall 20 poäng, för dem som har en grundläggande högskoleutbildning av viss inriktning eller som har ämnesteoretisk lektorsbehörighet. Ämneslärlinjen omfattar 212 nybörjarplatser och den sistnämnda utbildningen 150 platser.

Yrkeslärare utbildas i dag genom en praktisk-pedagogisk utbildning om 40 poäng. Utbildningen av vårdlärare omfattar 60 poäng och utbildning av lärare för jordbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel omfattar 20 poäng. Dessa utbildningar omfattar totalt 1 042 nybörjarplatser.

Gymnasielärarutbildning ges vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm samt vid universiteten i Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå.

Praktisk-estetiska utbildningar omfattar utbildning av lärare för grund- och gymnasieskolenivå i ämnena bild, musik, slöjd, idrott, hushållskunskap eller barnkunskap. Utbildningen ges som ettämneshutbildning och, vad gäller grundskollärarutbildningen, dessutom som tvåämnesutbildning i olika kombinationer med ett annat ämne.

Specialpedagogisk utbildning ges som påbyggnadsutbildning om 40-60 poäng med olika inriktningar vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm samt vid universiteten i Lund, Göteborg och Umeå. Utbildningen omfattar 504 nybörjarplatser.

Förskollärarutbildning om 50, 80 eller 100 poäng, beroende på förkunskaper, ges vid de flesta högskoleenheter i landet. Det är den största utbildningen och omfattar ca en tredjedel av samtliga nybörjarplatser för lärarutbildningar dvs. 3 826 nybörjarplatser.

Fritidspedagogutbildning om 50-100 poäng ges också vid de flesta högskoleenheter i landet. Antalet nybörjarplatser är 1 200.

Tillströmningen till lärarutbildningarna har varit ojämn. Direkta rekryteringsproblem finns av olika skäl till grundskollärarutbildningen för lärare med inriktning på årskurserna 4-9 med specialisering i matematik och naturorienterande ämnen samt tvåämneskombinationen musik eller slöjd i kombination med annat ämne, samt till den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen. Problemen beror i första fallet på att studerande med den bakgrund som krävs för att bli lärare på det naturvetenskapliga området söker sig till andra utbildningar som de finner mer attraktiva. Härutöver kan naturligtvis ifrågasättas om nuvarande studieorganisation leder till att studerande som skulle kunna tänka sig att satsa på en viss lärarbana finner det attraktivt att göra det.

3 Skolpolitiska utgångspunkter för lärarutbildningen

Regeringen har lagt fast målet att under 1990-talet skapa Europas bästa skola.

Utbildningens *kvalitet* måste därför höjas. Det kan åstadkommas endast om skolan ger alla elever goda kunskaper och färdigheter och stimulerar alla elever att utvecklas optimalt i enlighet med sina förutsättningar. För att en sådan utveckling skall bli möjlig måste kraven på skolan göras klara och tydliga.

Det nya regelsystemet ger skolor och kommuner större frihet att organisera utbildningen. Den politiska styrningen av skolverksamheten inriktas på beslut om mål och resurser. Genomförandansvaret för att uppnå målen ligger emellertid på de professionella medarbetarna i skolan - såväl på lednings- som verksamhetsnivå.

Förändringarna är genomgripande. Samtidigt har dessa endast givit de organisatoriska förutsättningarna. Vad som återstår är att ge skolorna

den innehållsmässiga grunden för utvecklingen av undervisningen. Utgångspunkter för denna utveckling har angivits i de nya direktiven till läroplanskommittén (dir. 1991:117) och i beslutet om reformeringen av gymnasieskolan och vuxenutbildningen (prop. 1990/91:85, UbU16, rskr. 356).

Betydelsefulla är också de nya direktiven till betygsutredningen (dir. 1991:104).

Den kommunala vuxenutbildningen förändras den 1 juli 1992 till att omfatta grundläggande vuxenutbildning, gymnasial utbildning i samma utsträckning som gymnasieskolan samt påbyggnadsutbildningar.

Den av riksdagen 1991 beslutade förändringen av gymnasieskolan sker successivt och efter beslut av resp. kommun, vilket innebär att första årskursen tas in i den nya gymnasieskolan tidigast läsåret 1992/93 och senast läsåret 1995/96. Förändringarna är omfattande. Gymnasieskolans ca 500 studievägar i form av linjer och specialkurser och det kommunala uppföljningsansvaret ersätts av 16 nationella program som är treåriga och ett sjuttonde individuellt program. Målen för de nationella programmen kommer att fastställas och nya kursplaner tas fram. Förändringarna kommer att få konsekvenser för lärarna och därmed även för lärarutbildningarna.

Läroplanskommittén skall i september 1992 lämna förslag dels till en ny läroplan, en ny timplan samt kursplaner för svenska, matematik och musik för grundskolan, dels till en ny läroplan för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. I december 1992 skall kommittén lämna förslag till kursplaner för övriga ämnen i grundskolan. Uppgiften att utarbeta kursplaner för gymnasieskolan och komvux åligger statens skolverk. Efter remissbehandling, proposition, riksdagsbehandling och förberedelsestid bör de nya läroplanerna kunna börja tillämpas läsåret 1994/95. Dessa nya nationella dokument skall innehålla mål som genom att vara tydliga och utvärderingsbara, leder till att svensk utbildning utvecklas kvalitativt. Vid samma tillfälle bör ett nytt betygssystem kunna börja införas.

Av direktiven till läroplanskommittén framgår att de ämnen som i dag ingår i de samhällsorienterade resp. naturorienterade blocken i framtiden skall ha egna kursplaner. En annan fråga av betydelse för lärarutbildningen i framtiden är direktivens uttalande om en förstärkt språkutbildning också i tidiga årskurser i grundskolan.

Av de nya direktiven till läroplanskommittén framgår också att huvudansvaret för elevernas kunskaps- och färdighetsutveckling åligger skolan och att huvudansvaret för den personliga fostran och omvårdnaden åligger hemmen. Samarbetet mellan skolan och hemmen bör utgå från denna ansvarsfördelning och från det gemensamma intresset att skapa goda uppväxtbetingelser för barnen. Det är viktigt att betona föräldrarnas ansvar för att stödja sina barns skolgång. Engagerade föräldrars kontakter med skolan är en stimulans för lärare och skolläring. Sådana kontakter underlättar enligt min mening även det för skolan och hemmen gemensamma ansvaret att ge varje barn och ungdom en egen trygghet och identitet.

Den i och för sig självklara fördelningen av huvudansvaret för barnens fostran och utbildning som jag här har gett uttryck för är ett led i min ambition att slå fast vad som är skolans huvuduppgift. De krav som måste ställas på skolan är att denna skall ge eleverna goda kunskaper och färdigheter. Skolan skall härutöver bidra till att eleverna utvecklas till trygga individer.

Jag vill i sammanhanget påminna om vad som kommer till uttryck i nuvarande skollag: "Utbildningen skall främja elevernas harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och medborgare".

För att vi skall få en sådan skola krävs lärare som själva har gedigna kunskaper, förståelse för skolans värdemässiga grund i kristen etik och humanism och som känner trygghet och uppskattning i sin yrkesroll.

Innan jag går in på frågan om lärarnas roll och lärarutbildningen vill jag sammanfatta vilka förutsättningar som den nya ansvarsfördelningen mellan staten och kommunerna ger.

Staten beslutar om målen för skolan, dvs. dels om de övergripande målen för utbildningen som de uttrycks i skollagen, dels om de mål och riktlinjer som skall gälla för utbildningen i resp. skolform, dels också om de kunskaps- och färdighetsnivåer som eleverna skall uppnå genom undervisningen i skolan och som staten slår fast genom kursplanerna.

Staten anger således målen samt följer upp och utvärderar resultaten.

Staten bidrar ekonomiskt, men på ett sätt som inte påverkar hur kommunerna organiserar utbildningen. Tillsammans med kommunala medel ger det statliga stödet de ekonomiska förutsättningarna för att genomföra undervisningen och att utveckla skolan mot de angivna målen.

Staten svarar för utbildningen av lärare och för att det finns tillgång till utbildning av rektorer samt fortbildning av god kvalitet för lärare i alla delar av landet.

Kommunerna har som huvudmän för skolan det operativa ansvaret, dvs. att se till att det finns utbildad personal, läromedel, lokaler och utrustning för undervisningen. I kommunernas genomförandansvar ligger skyldigheten att upprätta en skolplan, där kommunen anger hur de nationella målen för skolan skall nås. Det är naturligt att kommunen i skolplanen anger hur skolan skall organiseras och utvecklas.

Decentraliseringen till kommunerna måste också föras vidare genom en decentralisering inom kommunerna - till de enskilda skolenheterna. Det finns annars uppenbara risker för att den statliga administrativa överbyggnaden ersätts med en kommunal motsvarighet, som kan komma att bli väl så hindrande för en kreativ lokal utveckling.

Rektor är som ledare för utbildningen närmast under skolans styrelse ansvarig för utvecklingen av en skolenhet. Här ligger den viktiga uppgiften att vara den som ansvarar för att skolenhetens personal arbetar i riktning mot de mål som staten och skolans huvudman ställt upp. I allt fler kommuner tillämpas nu den ordningen att de enskilda skolenheterna får eget ekonomiskt resultatansvar. Detta ger ytterligare en dimension till rektors ledningsuppgift.

Riksdagen beslutade våren 1991 om vidgade möjligheter för elever och föräldrar att välja skola. Statsrådet Ask kommer senare att lämna yt-

terligare förslag som skall säkerställa rätten för elever och föräldrar att välja skola. En sådan förändring i riktning mot en större valfrihet innebär ökade möjligheter för skolan till profilering och specialisering. Olika skolor kan ges olika inriktning. Detta är ett förhållande som också måste beaktas i lärarutbildningen.

Lärarnas professionalism

Lärarna har en avgörande betydelse för att skolan skall kunna utvecklas kvalitativt. Ansvar för att välja innehåll och arbetssätt för att uppnå de nationellt fastställda målen ankommer på lärarna. Detta ansvar gäller såväl de kunskapsmål som fastställs i kursplanerna för respektive ämne som de övergripande mål som läroplanen anger.

De nya villkor som skolan kommer att ställas inför ökar kraven i flera avseenden. Jag vill redogöra för min syn på denna fråga.

Låt mig först sammanfatta de uppgifter som åligger lärarna i framtidens skola. Lärarnas huvuduppgift är att ge eleverna goda kunskaper och färdigheter. Egna kunskaper är en nödvändig förutsättning för att lära andra.

Lärarna skall ordna undervisningen så att varje elev utifrån sina egna förutsättningar får optimala möjligheter till inläring. I lärarnas arbetsuppgifter ingår att utarbeta lokala arbetsplaner, i vilka konkreta undervisningsmål och utvecklingsbehov fastställs. Utgångspunkten för arbetet skall vara de måldokument som fastställts nationellt och i kommunerna.

Lärarnas kompetens byggs i dag upp av de i utbildningen ingående komponenterna; ämnesstudier, pedagogik, metodik och praktik.

När det gäller lärarens och skolans huvuduppgift är ämneskunskaperna avgörande. En lärare skall normalt kunna undervisa i flera ämnen i upp till sju årskurser. Därvid ställs läraren inför en lång rad beslut i fråga om innehållet i undervisningen. Detta innehåll skall också kunna anpassas till den enskilde eleven. Läraren måste ha mycket gedigna kunskaper dels för att kunna ge en intressant undervisning, som stimulerar elevernas lärande, dels för att kunna hantera de frågor som uppkommer ur det stora informations- och kunskapsflöde som eleverna möter utanför skolan.

För att läraren skall kunna göra sådana val av innehåll och riktiga bedömningar av hur detta skall presenteras är didaktiska kunskaper viktiga. Läraren måste kunna sätta in stoffet i ett sådant sammanhang att eleverna kan tillgodogöra sig detta. Läraren måste därvid ha kunskaper om hur eleverna tänker och hur de begrepp som introduceras i undervisningen står i relation till elevernas begreppsbildning. Det är viktigt att läraren har kunskaper också om varför elever kan få svårigheter i skolan och uppmärksammar elever med särskilda behov.

Läraren måste också ha kunskaper om den institution som skolan utgör och det regelsystem, t.ex. skollag, läroplaner, kursplaner etc. som styr verksamheten. Denna kunskap utgörs av såväl ett teoretiskt, historiskt perspektiv som ett mer praktiskt, bl.a. avseende på hur skolan fungerar samt vilka uppgifter och vilket ansvar som vilar på olika aktörer.

Hit hör också goda insikter i skolans värdemässiga grund. I lärarnas arbetsuppgifter ingår också att tillsammans utarbeta lokala arbetsplaner.

För att stärka professionalismen måste lärarna tillerkännas en ökad självständighet. Den fortgående decentraliseringen kräver samtidigt en hög grad av förståelse för målen för verksamheten. Dessa krav måste bilda utgångspunkten för professionaliseringen. Enligt min mening är det viktigt att lärarna ges ett större inflytande över utvecklingen av yrkesrollen. Sambandet mellan professionen och utbildningen för denna måste vara starkt.

Lärarens egna karriärmöjligheter inom skolområdet är i dag starkt begränsade. För närvarande innebär en karriär för läraren inom skolväsendet oftast att läraren måste lämna undervisningen. I syfte att stödja den framtida utvecklingen av skolan är det väsentligt att lärarna kan erbjudas möjligheter till utveckling och karriär med bibehållande av undervisningsuppgifterna. Det bör vara möjligt att erbjuda lärare ett vidgat pedagogiskt ansvar för t.ex. ett stadium, en institution, ett ämne eller en ämnesgrupp eller för fortbildning. Inom universitet och högskolor byggs på flera platser upp didaktiskt inriktad forskarutbildning, vilken kan vara en lämplig grund för mer avancerade pedagogiska ledningsuppgifter.

En annan viktig möjlighet att avancera utgår från en fördjupning av de egna ämneskunskaperna genom doktorandstudier. Det kräver emellertid att kommunerna efterfrågar fler lektorer.

4 Förändringar inom högskolan

Inledning

Universiteten och högskolorna har ansvaret för utbildningen av lärare.

Genom en rad beslut främst under 1980-talet har förutsättningarna för den högre utbildningen successivt ändrats. Här kan nämnas införandet av treåriga planeringsperioder för forskningen, ökad lokal självbestämmanderätt i vissa organisatoriska frågor, lärartjänstreformen, avskaffandet av regionsstyrelserna, förändrade tillträdesregler fr.o.m. höstterminen 1991. Därutöver har riksdagen fattat beslut om avskaffande av vissa centrala utbildningsplaner (prop. 1987/88:100, UbU20, rskr. 205), om förändrade arbetsuppgifter för UIIÄ etc. I proposition 1991/92:76 har regeringen förelagt riksdagen förslag om en helt ny myndighetsstruktur på högskoleområdet.

Samtidigt har ett omfattande utvecklingsarbete på förvaltningsområdet bedrivits inom hela det statliga området. Grundläggande i detta arbete har varit att införa en resultatorienterad styrning av statsförvaltningen, vilket innebär att de direkt verksamhetsansvariga ges ett större handlingsutrymme för att uppnå de mål som statsmakterna satt upp. Samtidigt skärps kraven på uppföljning och utvärdering.

4.1 Avskaffande av linjesystemet

Prop. 1991/92:75

I 1991 års kompletteringsproposition (prop. 1990/91:150 bil. II:7 s. 71-79, UbU21, rskr. 389) redovisades inriktningen av det då planerade arbetet med bl.a. högskolans studieorganisation. Denna inriktning innebar att det centralt fastställda linjesystemet skulle upphöra och ersättas med en ny organisation, där den centrala regleringen främst skulle ske genom en examensordning. Med en sådan ordning kan de direktiv som regering och riksdag har anledning att avge i större utsträckning än vad som nu är fallet ta sikte på resultatet av högskolans utbildningsverksamhet, medan de enskilda universiteten och högskolorna får ta ansvaret för organisationen och genomförandet av själva utbildningen.

Bestämmelser om den nya studicorganisationen beräknas komma att gälla fr.o.m. den 1 juli 1993.

En organisation av den grundläggande högskoleutbildningen av detta slag påverkar också utbildningen av lärare.

4.2 Fria universitet och högskolor – utbildningsdepartementets promemoria (Ds 1992:1)

Inom utbildningsdepartementet har utarbetats en diskussionspromemoria med en reformstrategi för universiteten och högskolorna. Promemorian är just nu föremål för remissbehandling.

I promemorian Fria universitet och högskolor (Ds 1992:1) presenteras förslag om en väsentligt avkortad och förenklad reglering för högskolan (högskolelag och högskoleförordning) samt motiveringar för denna avreglering. Bl.a. presenteras förslag till examensordning (bilaga till högskoleförordningen) i vilken anges vilka examina som bör få utfärdas och vilka krav som skall uppfyllas för att erhålla respektive examen – examensbeskrivningar.

Förslag till examina inom lärarutbildningen lämnas emellertid intc med hänvisning till förevarande proposition. Vidare diskuteras bl.a. principer för dimensionering av och resursfördelning till den grundläggande utbildningen.

5.1 Skärpta krav på lärarutbildningen och övriga krav på läraryrket

Mitt förslag: För läraryrket skall krävas djupa ämneskunskaper. Dessa skall kunna inhämtas på olika sätt. Olika vägar till läraryrket skall öppnas.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen utgör den egentliga lärarutbildningen. Den skall omfatta ca 40 poäng och genomgå av alla blivande lärare oavsett bakgrund. Den genomgås alltid vid universitet och högskolor. Den bygger på eller sker parallellt med ämneskunnande/ämnesstudier.

Den viktigaste vägen till läraryrket går genom lärarexamen.

Den centrala regleringen av denna skall ske genom en *examensordning* som fastställer

- examensbeskrivning dvs. vilka mål utbildningen skall uppfylla samt
- vilka universitet och högskolor som har examinationsrätt för olika utbildningar.

Skälen för mitt förslag: En ny tid ställer ökade krav på djupa kunskaper. Utbildningen av skolans lärare måste utgå från detta.

De förändringar som genomförts och genomförs på skolans område - skolans avreglering, kommunernas ökade ansvar och ökade möjligheter för föräldrar och elever att välja skola, samt avvecklingen av linjesystemet inom den högre utbildningen - ändrar dessutom förutsättningarna för lärarutbildningen i framtiden.

De allmänna utbildningslinjerna i högskolan avses bli avvecklade fr.o.m. höstterminen 1993. En central examensordning, i vilken bl.a. anges vilka universitet och högskolor som har examinationsrätt för lärare sätts då i linjernas ställe.

Inte minst av rekryteringsskäl har jag funnit det angeläget att redan nu presentera vad som bör gälla för lärarutbildningen i framtiden. Samtidigt föreslår jag att en ny grundskollärarutbildning, med fritt valda ämnen och djupare ämnesinnehåll, öppnas redan från höstterminen 1992. Likaledes föreslår jag att en ny gymnasielärarutbildning inrättas från samma tidpunkt.

Skolans decentralisering

Kommunerna har genom de senaste årens reformer på skolans område fått en ökad frihet och därmed ett ökat ansvar för skolan. Den ökade friheten innebär att kommuner och skolor på egen hand får bestämma om skolans organisation och arbetsformer. Huvudprincipen är att staten

skall ange nationella mål och riktlinjer. Staten har ansvar för att elever i hela landet får en likvärdig utbildning. Kommunerna skall ha ansvaret för att de av staten uppställda målen uppnås. De grundläggande målen anges i skollagen. Övriga generellt giltiga mål och riktlinjer för utbildningen anges i läroplaner, program mål och kursplaner.

Avvecklingen av de statligt reglerade tjänsterna för lärare och skolledare (prop. 1989/90:41, UbU9, rskr. 58) innebär att kommunerna sedan den 1 januari 1991 har det fulla arbetsgivaransvaret för lärare och skolledare. Kommunerna har ansvar för att i landets skolor anställs kompetenta lärare med för sina uppgifter adekvat utbildning. Detta är reglerat i 2 kap. 3 § skollagen (1985:1100).

Decentraliseringen av skolverksamheten innebär att utrymme skapas för en profilering av undervisningen olika skolor emellan. Det innebär i sin tur att efterfrågan på lärare med olika ämnesprofil kommer att variera mer än idag mellan olika skolor och kommuner. Detta understriks ytterligare genom den vidgade rätten för eleverna att välja skola.

Skolans decentralisering skapar alltså behov av en mångfald lösningar. I och med att den statliga regleringen av lärartjänsterna upphörde har möjligheterna öppnats för att skapa olika slags befattningar som kan anpassas till lokala behov i kommunerna. Flera former av lärarutbildningar är bäst ägnade att tillgodose en decentraliserad skolas krav.

Det finns emellertid samtidigt för hela skolan gemensamma kvalitetskrav. Enligt min bedömning kommer kommunernas ökade behov av lärare med olika bakgrund och kompetens liksom det mer flexibla lärarutbildningssystem jag förslår nu att ställa nya krav på det slutliga verifikandet av lärarkompetensen.

Fria universitet och högskolor

Idag styrs lärarutbildningarna genom centrala, av universitets- och högskoleämnet (UHÄ) fastställda, utbildningsplaner. Dessa beskriver mål och syften med verksamheten. De reglerar också utbildningens innehåll och uppläggning. Till dessa centrala utbildningsplaner kommer lokala planer. Efter genomgången lärarutbildning utfärdar högskolorna utbildningsbevis.

I och med att nuvarande centralt fastställda linjesystem upphör kan man förutse en väsentligt ökad variation vad gäller studieorganisationen. Högskolorna kommer i framtiden att i stor utsträckning kunna bestämma utbildningsutbudet själva. För lärarutbildningarna finns det emellertid anledning att ställa särskilda krav. Det viktigaste skälet härför är att lärarutbildningen utgör en viktig garanti för skolans kvalitet och likvärdighet i landet. Riksdagen har vid olika tillfällen slagit fast att lärarutbildningen vid sidan av läroplaner är ett av statens viktigaste styrinstrument för att garantera likvärdigheten.

Examinationsrätten för olika lärarutbildningar bör vara begränsad till vissa universitet och högskolor.

Lärare på skolans olika stadier måste besitta gedigna ämneskunskaper. Dessa utgör grunden för lärargärningen. Ämneskunskaperna kompletteras med praktisk-pedagogiska kunskaper och färdigheter.

Utbildningens uppläggning kan variera. För lärare för grundskolans senare del och däröver bör ämneskunskaperna kunna inhämtas på olika sätt, med eller utan ursprunglig inriktning på läraryrket. För lärare i teoretiska ämnen är en akademisk grundutbildning det normala. För undervisning i yrkesämnen i gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning är det naturligt att ämneskunskapen inhämtats på annat sätt.

I all lärarutbildning skall ingå en praktisk-pedagogisk utbildning som omfattar ca 40 poäng.

Jag kan för min del se fyra huvudvägar till läraryrket:

1. Fullständig lärarutbildning, sammanhållen eller i form av fritt valda ämnen i valfri kombination och studiegång.
2. Yrkesutbildning och/eller längre yrkeserfarenhet.
3. Fullständig annan högre utbildning som innehåller för skolan relevanta ämnen.
4. Kunskaper och erfarenheter som kompenserar och bedöms motsvara de ovan nämnda kraven.

Den praktisk-pedagogiska delen i utbildningen utgör den egentliga yrkesutbildningen. Oavsett bakgrund ifråga om ämneskunnandet enligt ovan måste en ca 40 poängs praktisk-pedagogisk utbildning fullgöras innan kompetens för läraryrket uppnåtts.

Krav för olika lärarutbildningar

Jag vill mot den principiella bakgrund jag just har angivit för riksdagens information nu precisera vad jag för min del anser bör vara förutsättningarna för att kunna utöva läraryrket.

Jag anser som jag redan nämnt, att det är en fördel att lärarna har olika utbildningsbakgrund. Det berikar arbetet i skolan och öppnar dessutom läraryrket för fler. Detta är utgångspunkten för mina förslag om de olika vägar som bör kunna leda fram till läraryrket.

* Lärare som genomgått fullständig lärarutbildning vid universitet eller högskola

En fullständig lärarutbildning leder fram till lärarexamen som utfärdas av universitet eller högskola. Lärarexamen är den viktigaste vägen till läraryrket.

Lärarexamen ges till lärare som genomgått fullständig lärarutbildning, antingen genom att ha fullföljt ett fast studieprogram eller genom ett friare val av ämnen. Det praktiskt-pedagogiska innehållet i utbildningen skall uppgå till ca 40 poäng. Den som genomgått lärarutbildning på detta sätt förutsätts uppfylla vad som fastställts i examensbeskrivningen för respektive lärarexamen.

Beträffande examensbeskrivningarna för lärarexamina utgår jag från följande:

- För utbildning inriktad mot undervisning i grundskolans årskurser 1-7 bör kraven tills vidare ställas i enlighet med nuvarande utbildningsplan för denna utbildning. Den sammanlagda omfattningen av ämnesstudierna skall vara minst 100 poäng.

- För utbildning inriktad mot grundskolans årskurser 4-9 bör krävas

- * minst 60 poäng ämnesstudier i huvudämnet (och alltid i svenska) och 40 poäng i övriga ämnen. Den sammanlagda omfattningen av ämnesstudierna skall uppgå till minst 140 poäng

eller

- * genomgången lärarutbildning som uppfyller de krav som ställs på den nuvarande grundskollärlinjen.

- För utbildning inriktad mot undervisning på gymnasienivå bör krävas minst 80 poäng ämnesstudier i huvudämnet (och alltid i svenska, samhällskunskap, moderna språk och praktiskt-estetiskt ämne) samt minst 60 poäng i annat ämne. Den sammanlagda omfattningen av ämnesstudierna skall uppgå till minst 140 poäng.

- För utbildning inriktad mot undervisning i praktiskt-estetiska ämnen (PE-ämnen) bör av ettämneslärare krävas minst 80 poäng ämnesstudier i PE-ämnet för undervisning på såväl grundskole- som gymnasienivå. För tvåämnesutbildning inriktad mot grundskolans årskurser 4-9 bör kravet på PE-ämnet ställas i enlighet med nuvarande utbildningsplan.

Examensbeskrivningarna för respektive lärarexamen anger vilka kunskaper och färdigheter den studerande skall ha tillägnat sig för att erhålla lärarexamen. Dessa beskrivningar bör vara relativt preciserade i förhållande till examensbeskrivningar för andra högskoleutbildningar. De nuvarande 21 linjebundna lärarutbildningarna motsvaras i mitt förslag av 9 examina.

Det bör ankomma på regeringen att fastställa målen för respektive lärarexamen.

Det bör också ankomma på regeringen att fastställa de närmare utbildningsnivåer som ovan har illustrerats med poängangivelser.

Utvärdering och uppföljning skall säkerställa utbildningarnas kvalitet och likvärdighet i landet. Dessa frågor har jag behandlat i proposition 1991/92:76 om vissa förändringar av myndighetsstrukturen inom högskole- och studiestödsområdena m.m.

Förslag till lärarexamina fogas, för riksdagens information, som bilaga 1 till denna proposition.

Förslag till examensbeskrivningar för lärarexamina fogas, för riksdagens information, som bilaga 2 till denna proposition.

Också den som gått igenom en yrkesutbildning och skaffat sig sådan erfarenhet från yrket att kunskaperna kan bedömmas motsvara de krav som måste ställas för undervisning i ett ämne bör kunna bli lärare på gymnasial nivå och erhålla lärarexamen. Enligt min uppfattning bör minst fem års yrkeserfarenhet krävas. Saknas formell yrkesutbildning bör yrkeserfarenheten vara minst sju år. I övriga fall gäller motsvarande minst de krav som för närvarande gäller för antagning till de yrkesinriktade gymnasielärlarlinjerna. För denna kategori gäller också kravet på ca 40 poäng praktisk-pedagogisk utbildning av samma typ som nyss nämnts.

Vad jag nyss framhållit om karaktären på examensbeskrivningarna, målen för respektive lärarexamen, utbildningsnivåer och utvärdering är självklart tillämpliga också för denna kategori lärarexamina.

* Lärare med annan fullständig högskoleutbildning i teoretiska ämnen

Det skulle enligt min mening vara vitaliserande för skolan att få tillgång till lärare med olika profiler och specialiseringar. För närvarande kan i första hand personer med forskarutbildning inom ämnesområden med anknytning till undervisning i gymnasieskolan samt personer med teknisk eller ekonomisk högskoleexamen antas till praktisk-pedagogisk utbildning.

Jag anser det värdefullt och angeläget att rekryteringen till läraryrket av välmeriterade personer med olika yrkes- och utbildningsbakgrunder ytterligare vidgas. Det kan t.ex. gälla utbildningsintresserade personer som arbetat i näringsliv och offentlig förvaltning, som har för skolan relevanta ämneskunskaper och som skulle vilja byta yrke och bli lärare. Jag utgår från att lärare med den här angivna bakgrunden blir aktuella i första hand för skolans högre stadier. Den praktisk-pedagogiska delen av lärarutbildningen skall vara densamma för lärare med den alternativa bakgrunden som för andra lärare. Undantag eller avkortning bör kunna göras för den som kan styrka en mycket god förmåga att undervisa.

För tillträde till den praktisk-pedagogiska utbildningen bör beträffande de särskilda ämneskunskaperna följande gälla:

För undervisning i *ett* ämne skall följande krav vara uppfyllda

- fullständig utbildning på högskolenivå av motsvarande längd som ämnesutbildningen i annan lärarutbildning,
- kunskaperna i ämnen bedömts motsvara de poängtal som gäller för motsvarande lärarexamen.

* Lärare med annan bakgrund

Jag vill till sist peka på en fjärde kategori lärare, nämligen de som utan formell utbildning har kunskaper och erfarenheter som kan sägas motsvara de lärarkrav jag nyss beskrivit. Det är framförallt två kategorier lärare jag avser:

1. De som utan formell lärarutbildning tjänstgjort under lång tid i skolan. I denna grupp finns sådana som genom sin erfarenhet och genom deltagande i fortbildning eller annan utbildning erhållit sådana ämneskunskaper att de helt eller delvis motsvarar dem som utbildning för läraryrket ger. Väl dokumenterad och väl vitsordad lärartjänstgöring bör också helt eller delvis kunna ersätta kravet på genomgången praktisk-pedagogisk utbildning.

2. De som erhållit en grundläggande lärarutbildning vid andra institutioner än universitet och högskolor. Rätten att undervisa bör i dessa fall avse undervisning med den pedagogiska inriktning utbildningen är avsedd för.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen

Innehållet i den praktisk-pedagogiska utbildning om ca 40 poäng, som jag tidigare förordat som villkor för läraryrket kan och bör variera med hänsyn till bl.a. utbildningens form och för vilken skolform/ålderskategori den riktar sig till.

Den nuvarande praktisk-pedagogiska utbildningen om 40 poäng omfattar pedagogik, metodik och praktik. För vissa lärarkandidater ingår dessutom arbetslivsorientering. I varierande utsträckning ingår även didaktiska moment. Jag har i det föregående i samband med min behandling av lärarnas professionalitet bl.a. pekat på att en lärare måste ha kunskaper om hur eleverna tänker och hur de begrepp som introduceras i undervisningen står i relation till elevernas begreppsbildning. Såväl metodiska som didaktiska frågor måste självfallet anknytas till de ämnen/ämnesområden och den ålderskategori utbildningen riktas mot.

Jag ser det som angeläget att de blivande lärarna genom denna del av utbildningen blir väl förtrogna med de av staten uppställda målen för skolan, dvs. med läro- och kursplaner. De bör vidare ha fått sådan kunskap om skolans regelsystem m.m. att de i sin yrkesverksamhet kan påverka planering och resursfördelning. Utbildningen skall också ge kunskaper om elevdemokrati och elevmedverkan i planeringen av undervisningen och vad detta innebär i den dagliga verksamheten i skolan liksom om samarbete i olika former.

Arbetsformer bör utvecklas som tar hänsyn såväl till de studerandes kunskaper och färdigheter som till mognad och kunskapstillämpning, förmåga till kritisk analys och självständigt omdöme.

I den nuvarande organisationen utbildas ämneslärare och yrkeslärare i separata utbildningar. Det finns, som jag återkommer till då jag behandlar gymnasielärarutbildningen (5.3), motiv för att de olika kategorierna av blivande gymnasielärare får delar av sin pedagogiska utbildning tillsammans.

Att de olika lärarkategorierna har samma kunskaper och vana att diskutera målfrågor liksom arbetsuppgifter och möjligheter bör leda till att samarbetet i skolan stärks. Detta är en förutsättning för t.ex. arbetet med arbetsplaner och arbetet i lärarlag för t.ex. ämnesövergripande team.

I budgetpropositionen 1991/92:100 bil. 9 (s. 12) redovisades vissa översiktliga synpunkter på läraryrkets framtida utveckling. Bl.a. konstaterades att det finns argument som talar för att läraryrkets krav bör definieras genom någon typ av "lärarcertifikat". Jag återkommer nu till denna fråga.

Från och med den 1 januari 1991 har den statliga detaljregleringen av lärartjänsterna i det kommunala skolväsendet upphört. De har ersatts av två kortfattade föreskrifter om kompetenskraven för att få undervisa och för att få anställning tills vidare.

I det föregående har jag beskrivit de huvudvägar till läraryrket som jag finner ändamålsenliga. Dessa innebär bl.a. ökade möjligheter att nå läraryrket från andra yrken och samhällssektorer. Lärarnas kompetens och bakgrund har en så avgörande betydelse för kvaliteten i skolans arbete att jag finner det nödvändigt att staten tar ett ansvar för att komplettera underlaget för anställning av lärare enligt nu gällande ordning.

Det som nyss benämndes lärarcertifikat bör kunna utgå från bedömningen att en till yrket nyrekryterad lärare oftast har behov av ett inledande stöd, innan denne kan känna sig fullt ut introducerad och prövad i löpande skolarbete. Genom att komplettera högskoleutbildningen med ett års provtjänstgöring - med stöd av en introduktör - ges den blivande läraren en möjlighet att med hjälp av en erfaren pedagog utveckla sin yrkesskicklighet.

Provtjänstgöringen i denna form är en naturlig introduktion i läraryrket. Därmed bör ansvaret för denna ligga på skolans rektor som en del av arbetsledaransvaret, eller den som han sätter i sitt ställe.

Provtjänstgöringen och rektors bedömning av utfallet för den enskilda läraren av denna utgör underlag för "lärarcertifikatet".

Jag vill betona att den ordning som jag nu skisserat är tänkt att tillämpas för lärare som inte redan har fast anställning i skolan.

Jag har nu i stora drag redogjort för hur jag anser att ett system med "lärarcertifikat" skulle kunna se ut. Jag avser att efter närmare beredning återkomma till regeringen med konkreta förslag. Detta bör ske i sådan tid att en nyordning kan införas den 1 juli 1993.

Läraryrket och EG

Inom kort förväntas avtalet mellan EG och EFTA om ett europeiskt ekonomiskt samarbete att vara klart. Detta innebär att fr.o.m. den 1 januari 1993 kommer EGs och EFTAs medlemsländer att utgöra en gemensam arbetsmarknad. För att inte nationella regler om tillträde till ett yrke skall förhindra eller försvåra den fria rörligheten finns sedan i januari 1991 ett direktiv inom EG som reglerar det ömsesidiga godkännandet av examensbevis för tillträde till reglerade yrken om yrket i fråga bygger på en högskoleutbildning som omfattar minst tre år (Dir. 89/48 EG).

Huvudsyftet med direktivet är att examensbevis, som i hemlandet ger tillträde till ett reglerat yrke också ger behörighet att utöva yrket i andra

EG-länder, och vid EES-avtalets ikraftträdande också i EFTA-länderna. Om yrket inte är reglerat i hemlandet skall examen likväl godkännas som grund för att utöva ett reglerat yrke i ett annat EES-land, under förutsättning att personen i fråga har varit verksam i yrket under minst två år under den senaste tioårsperioden. Om utbildningen i hemlandet är mer än ett år kortare än den som krävs i vistelslandet, kan detta lands myndigheter kräva att personen i fråga genomgår handledd praktik på högst tre år. Den sökande kan också välja att i stället genomgå ett lämplighetsprov för att få behörighet.

Ett system med lärarcertifikat skulle innebära att läraryrket i Sverige blir ett reglerat yrke. Den myndighet som anförtros uppgiften att utfärda lärarcertifikat skulle också bli den som ansvarar för att bedöma EES-lärares behörighet för läraryrket enligt detta EG-direktiv och som ansvarar för att erbjuda ett lämplighetsprov i de fall detta efterfrågas.

5.2 Grundskolläraryrket

Inledning

En utgångspunkt för den tidigare genomförda förändringen av utbildningen för grundskolans lärare var att grundskolan skulle ses som en helhet och att låta den framstå som en skola som utformas efter sina egna villkor.

Detta ledde till en lärarutbildning som riktades direkt till grundskolan utan koppling till gymnasieskolan. Grundskolläraryrket kom att organiseras inom *en* utbildningslinje i avsikt att skapa en enhetlig kultur för grundskolans lärare. Alla lärare skulle emellertid inte ha identiskt samma utbildning. Tvärtom ansågs det viktigt att förse skolan med personal som representerar olika kompetenser vad gäller ämneskombinationer och årskursinriktning, men som är inställda på att söka förverkliga samma mål.

En sammanhållen utbildning var också ett uttryck för uppfattningen att läraryrket – oberoende av på vilken nivå i grundskolan det bedrivs – till väsentliga delar innehåller gemensamma inslag. Som en följd av detta synsätt föreskrivs i utbildningsplanen att utbildningen bör innehålla en för alla studerande gemensam del om 45–50 poäng inklusive den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen.

I riksdagsbeslutet om en ny grundskolläraryrket angavs vissa preliminära poänggramar för de olika delarna av utbildningen, bl.a. att den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen skulle omfatta 40 poäng. Vikten av att utbildningen skulle behandla alla delar av lärarens verksamhet framhölls.

För att detta syfte skulle kunna uppnås var det nödvändigt att också ämnesstudierna gavs en tydlig yrkesanknytning. Denna inriktning mot läraryrket har åstadkommits dels genom att ämnesstudierna givits en didaktisk inriktning, dels genom att ämnesstudier och praktisk-pedagogisk utbildning varvas med varandra.

Då det gäller utbildningens innehåll och uppläggning kan dessutom följande nämnas. Samtliga varianter av grundskollärarytbildningen är längre än motsvarande tidigare utbildningar – inriktningen mot årskurserna 1-7 är t.ex. ett halvt till ett år längre än den tidigare klasslärarytbildningen. Inriktningen mot årskurserna 1-7 innehåller två fördjupningsalternativ med avsikt att flera lärare skall kunna arbeta i samma klass redan från lågstadiet. De olika specialiseringarna inom inriktningen mot årskurserna 4-9 innehåller, i de flesta fall, flera ämnen än tidigare ämneslärarytbildning med avsikt att medge färre lärare per klass.

För samtliga lärare som skall undervisa i samhällsorienterande (SO)- eller naturorienterande (NO)-ämnen omfattar utbildningen alla ämnen i respektive block med avsikt att underlätta en ämnesintegrerad undervisning i skolan. Lärare i SO-ämnen får således utbildning i historia, religionskunskap, samhällskunskap och geografi och för blivande lärare i NO-ämnen ingår ämnena fysik, kemi, biologi och teknik i utbildningen. Utbildningstiden i något eller några av de ämnen som ingår i resp. block kan därför bli relativt kort.

De första grundskollärarna med inriktning mot årskurserna 1-7 examinerades i december 1991, och de första lärarna med inriktning mot årskurserna 4-9 examineras i december 1992.

UHÄ genomför för närvarande, på regeringens uppdrag, en utvärdering av grundskollärarytbildningen, och det är ännu för tidigt att uttala sig om i vilken utsträckning högskoleenheterna lyckas nå de uppställda målen. UHÄ har vidare i tilläggsdirektiv fått i uppdrag att ge underlag för en bedömning av om lärarytbildningen i sin nuvarande form och med nuvarande centrala styrning är tillräckligt effektiv för styrning och utveckling av skolan. Utvärderingen skall redovisas i september 1992.

Jag finner det för min del angeläget att betona lärarytbildningens betydelse för skolans kvalitet, oavsett läroplaner och för stunden gällande mål. De flesta lärare verkar i yrket över flera läroplaner och måste genom sin utbildning förberedas för detta. Ämneskunnande får i detta perspektiv ett särskilt värde.

Inom ramen för ett sådant synsätt finner jag det naturligt att stimulera variation och mångfald. Redan nu förekommer stora skillnader mellan högskoleenheterna då det gäller både uppläggnings- och innehåll i grundskollärarytbildningen. När linjesystemet i högskolan avskaffas kommer högskoleenheterna själva att få besluta om studieorganisationen. Därigenom kan man förutsätta att de nämnda skillnaderna kommer att bli ännu större. Jag ser ingen nackdel i detta. Jag är i stället övertygad om att den ökade lokala friheten ger förutsättningar för många förbättringar.

Det viktiga är att universiteten och högskolorna förmår erbjuda utbildningar som är likvärdiga då det gäller resultat och kvalitet i både ämnesutbildning och praktisk-pedagogisk utbildning. Fr.o.m. budgetåret 1993/94 kan man således räkna med omfattande förändringar och lokala variationer i grundskollärarytbildningen. Då kan också den examensordning som jag tidigare redogjort för introduceras. Jag finner det emellertid angeläget att vissa förändringar genomförs redan från budget-

året 1992/93. Jag föreslår därför att en med den nuvarande grundskolläraryrutbildningen för årskurserna 4-9 parallell läraryrutbildning – som bygger på tidigare inhämtade och fördjupade ämneskunskaper – inrättas fr.o.m. hösten 1992.

När det gäller grundskolläraryrutbildningens innehåll vill jag också understryka behovet av utbildning om läs- och skrivsvårigheter.

Läs- och skrivsvårigheter kan vara ett svårt handikapp. Såväl statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) som Dyslexistiftelsen har påtalat behovet av särskilda åtgärder för elever som har svårt att lära sig läsa och skriva.

Jag vill understryka att det är skolans uppgift att lära alla elever läsa och skriva. Skillnader mellan olika barns utveckling måste till övervägande delen kunna lösas av läraren inom klassens ram. För detta behöver läraren goda kunskaper i specialpedagogik. Sådana kunskaper skall ges till alla lärare i den grundläggande läraryrutbildningen.

Den lärarkompetens som ges inom ramen för grundutbildningen skall ge insikt om att det finns en naturlig variation i elevers olikheter utan att eleverna för den skull behöver benämnas elever med svårigheter. Vidare bör läraryrutbildningen ge förståelse för avvikelser hos elever, lära ut alternativa arbetssätt och metoder i anslutning till ämnesdidaktiken samt lära ut hur man kan individualisera undervisningen. Det är givet att ett område som läs- och skrivsvårigheter och olika metoder för att komma över dessa svårigheter skall ingå i grundutbildningen av lärare.

Enligt en undersökning som SIH låtit göra är emellertid undervisningen om läs- och skrivsvårigheter obetydlig inom många läraryrutbildningar. Jag utgår ifrån att högskolorna snarast vidtar åtgärder för att förbättra undervisningen på detta område. Läs- och skrivsvårigheter bör även uppmärksammas i fortbildningssammanhang.

5.2.1 Grundskolläraryrutbildning med inriktning mot årskurserna 1-7

Min bedömning: Såvitt gäller utbildning av lärare för grundskolans årskurser 1-7 görs ingen ändring.

Skäl för min bedömning: Då det gäller grundskolläraryrutbildningen med inriktning mot årskurserna 1-7 finns det inte anledning att föreslå några förändringar för budgetåret 1992/93. Från och med höstterminen 1993 bör emellertid samma ordning gälla för denna utbildning som för andra högskoleutbildningar – centrala linjer ersätts med en betydande lokal frihet inom ramen för en central examensordning. Jag vill härutöver framhålla följande.

Lärarna i årskurserna 1-7 utbildas för att kunna undervisa i alla enligt läroplanen obligatoriska ämnen i årskurserna 1-3 och i flertalet ämnen upp till årskurs 7. I utbildningen ingår därför kurser i alla dessa ämnen för alla studerande. Flera av kurserna är därför mycket korta.

Så ingår t.ex. kurser om 5 poäng i praktiskt-estetiska ämnen och 5 poäng matematik för blivande lärare med fördjupning i svenska och SO-ämnena. För min del anser jag att det vore önskvärt med en viss ämneskoncentration inom denna utbildning för att därigenom medge ökad fördjupning inom de viktigaste ämnesområdena.

Engelska är för närvarande ett valfritt ämne om 15 poäng. Detta innebär mindre än en termins studier. Jag är tveksam till om detta kan ge tillräcklig språkfärdighet för den som skall bedriva nybörjarundervisning i ett främmande språk.

Enligt rapporter från högskolorna är det mindre än hälften av de studerande som väljer engelska. Läroplanskommittén skall dessutom enligt direktiven utreda möjligheterna att starta undervisningen i engelska tidigare än för närvarande. Det finns således risk för att lärarbehovet i engelska för lägre årskurser i alltför hög grad måste komma att tillgodoses genom lärare med utbildning för högre årskurser. Det finns därför också skäl att överväga att göra engelskan obligatorisk för alla som genomgår lärarutbildningen med inriktning mot årskurserna 1-7.

Jag får anledning att återkomma till dessa frågor när läroplanskommitténs betänkande och utvärderingen av grundskolläraryrket föreligger. Enligt planerna skall dessa utredningar lämna sina rapporter under hösten 1992.

5.2.2 Ny grundskolläraryrket med inriktning mot årskurserna 4-9

Jag övergår nu till att redovisa mitt förslag till anordnande av en alternativ grundskolläraryrket i avvaktan på en icke linjebunden högskola.

Mitt förslag: En grundskolläraryrketexamen skall kunna erhållas av den, som efter att ha inhämtat vissa ämneskunskaper också genomgått en praktisk-pedagogisk utbildning inom högskolan.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen anordnas tillsammans med en särskild linje omfattande 40 poäng. Linjen avser utbildning av lärare för grundskolans årskurser 4-9.

Den nya utbildningen införs den 1 juli 1992.

Förslagets närmare utformning: Till utbildningen skall studerande som tidigare har inhämtat de för läraryrket adekvata ämneskunskaperna kunna antas.

För att ge examen med inriktning mot lärartjänst i grundskolans senare årskurser skall ämnesstudierna omfatta minst 140 poäng. I ett ämne skall ämnesstudierna omfatta minst 60 poäng (alltid i svenska) och i övriga ämnen minst 40 poäng per ämne. Utbildningen skall medge fritt val av ämnen och ämneskombinationer, och ämnena skall kunna studeras i valfri ordningsföljd.

I den praktisk-pedagogiska utbildningen skall ingå de kompletterande moment som krävs för att ämnesutbildningen skall få en didaktisk

inriktning. Den praktisk-pedagogiska kursen genomförs efter fullgjorda ämnesstudier.

Prop. 1991/92:75

Jag räknar med att högskoleenheterna kan erbjuda de ämneskurser som ger behörighet till den nya grundskollärarytbildningen.

Då det gäller utbildning av lärare med inriktning mot de senare årskurserna i grundskolan föreslår jag således en ny utbildning som främst skall tillgodose kraven på ökat ämnesdjup och ökad frihet då det gäller val av ämnen och ämneskombinationer, men som också är avsedd att bidra till en breddning av rekryteringsunderlaget. Det innebär att den frihet som fr.o.m höstterminen 1993 ges respektive universitet och högskola att lägga upp lärarutbildningen efter egna bedömningar till en del genomförs redan fr.o.m. höstterminen 1992.

Lärarexamen för undervisning i grundskolans senare årskurser skall tilldelas dels de lärare som fullföljer utbildning på de linjer som redan erbjuds enligt tidigare riksdagsbeslut, dels de lärare som genomgått utbildning enligt den ordning jag nyss föreslagit.

Skälen för mitt förslag: För att bli lärare krävs dels adekvata ämneskunskaper, dels en kvalificerad praktisk-pedagogisk utbildning. Det är som jag tidigare redogjort för den praktisk-pedagogiska utbildningen som bör utgöra den egentliga utbildningen för läraryrket.

Ämneskunskaperna bör enligt min mening kunna inhämtas på olika sätt. Det bör också finnas utrymme för såväl nuvarande breda ämneskombinationer som andra kombinationer med färre ämnen och mera fördjupade studier.

De fasta utbildningsprogrammen lämpar sig väl för studerande som från början är inställda på att bli lärare. Det finns emellertid åtskilliga som startar högre studier utan att vara inriktade på ett bestämt yrke. Den studerande som tidigare läst ett antal ämnen vid universitet eller högskola och skulle vilja bli grundskollärare måste i dagens system söka till grundskollärarytbildningen och sedan efter tillgodoräknande av tillämpliga delar av ämnesutbildningen slussas igenom ett fast studieprogram. Den nya utbildningen syftar till att underlätta för denna studerandegrupp att utan kompletteringar och onödiga förseningar kunna utbildas till lärare.

Alla utbildningsalternativ inom grundskollärarytbildningen är för närvarande organiserade som bundna studiegångar där ämnesstudier och praktisk-pedagogiska moment är varvade med varandra. Man kan förutsätta att många högskoleenheter på eget initiativ också från och med höstterminen 1993 kommer att organisera grundskollärarytbildning i form av fasta utbildningsprogram. Vad jag nu föreslår är ett alternativ till den fasta linjeutbildningen – en studieväg där den praktisk-pedagogiska utbildningen är samlad till en helhet sist i ett fritt valt utbildningsprogram. I framtiden torde en mångfald av parallella studiemöjligheter snarare vara regel än undantag.

För skolans del bör det enligt min mening vara en fördel om man kan utnyttja såväl lärare med breda som lärare med smala ämneskombinationer med större djup i resp. ämne.

Nuvarande utbildning med inriktning mot årskurserna 4-9 omfattar, utom i kombinationer med praktisk-estetiska ämnen, minst tre ämnen. Specialiseringarna mot SO- och NO-ämnena bygger på att alla lärare måste kunna undervisa i alla ämnen inom vart och ett av dessa block. Specialiseringen mot SO-ämnena omfattar fyra ämnen och specialiseringen i NO-ämnena omfattar fyra ämnen och om, matematik ingår, t.o.m. fem ämnen.

I direktiven till läroplanskommittén anges att varje ämne i grundskolan i fortsättningen skall ha egen kursplan. En del av undervisningen bör även framdeles bygga på att stoff från flera ämnen integreras men avsikten är att de egentliga ämnesblocken skall försvinna. De integrerade momenten bör med fördel kunna genomföras som ett lagarbete där lärare med olika specialiseringar samarbetar. Det är därför inte nödvändigt att alla lärare som undervisar i SO- respektive NO-ämnena i grundskolan har utbildning i alla ämnen inom dessa block.

Den nya utbildningen skall ge möjlighet till fördjupade ämneskunskaper. Antalet ämnen i utbildningen måste därför kunna vara mindre än i nuvarande utbildning.

Skolans organisation i sig utgör inget hinder för ett friare val av ämneskombination. I vissa mindre grundskolor kan det vara en fördel att ha lärare med bredare ämneskombinationer. I normalstora skolor kan lärarkårens sammansättning varieras på många olika sätt. I det decentraliserade skolsystemet får man dessutom förutsätta att många nya organisationsformer kommer att prövas.

Grundskollärarytbildningen innehåller ett flertal varianter och genom de ämnesval som erbjuds inom respektive variant kommer antalet lärartyper som utbildas att bli stort. Därtill kommer att de nya grundskollärarna under en mycket lång tid kommer att tjänstgöra parallellt med lärare med annan utbildning. Genom kommande förändringar i utbildningen kommer detta alltid att vara fallet. Det finns således inte skäl att låsa den nya utbildningsvarianten till vissa bestämda ämneskombinationer. Jag anser att den studerande i stället fritt bör få välja de ämnen som skall ingå i ämneskombinationen.

5.3 Gymnasielärarutbildning

Prop. 1991/92:75

Anordnande av en ny gymnasielärarutbildning i avvaktan på en icke linjebunden högskola.

Mitt förslag: Gymnasielärarexamen skall kunna fås av den som efter att ha inhämtat vissa ämneskunskaper också genomgått en praktisk-pedagogisk utbildning inom högskolan.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen anordnas tills vidare som en särskild linje omfattande 40 poäng.

Den nya gymnasielärarutbildningen införs den 1 juli 1992.

Nuvarande ämneslärarlinje om 40 poäng upphör den 1 juli 1992.

Förslagets närmare utformning: Till den nya utbildningen skall studerande som tidigare har inhämtat de för läraryrket adekvata ämneskunskaper kunna antas.

För teoretiska ämnen i gymnasieskolan bör de ämnesmässiga kraven fastställas till minst 80 poäng i huvudämnet och 60 poäng i övriga ämnen. I svenska, samhällskunskap och moderna språk skall alltid krävas 80 poäng. Annan högskoleexamen kan, enligt de principer jag tidigare redovisat, ge motsvarande ämneskunskaper och därmed ge tillträde till den praktisk-pedagogiska gymnasielärarutbildningen. Jag räknar med att högskoleenheterna kan erbjuda de ämneskurser som ger behörighet till den nya gymnasielärarutbildningen.

På motsvarande sätt bör de krav på yrkesutbildning med efterföljande fem års yrkesverksamhet respektive sju års yrkeserfarenhet eller andra nu gällande förkunskapskrav som ger behörighet till nuvarande yrkeslärarutbildningar i princip gälla som minimikrav för tillträde till den nya gymnasielärarutbildningen. Viss omprövning av kraven kan dock komma att ske med hänsyn till den nya gymnasieskolans olika program.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen bör till övervägande delen kunna anordnas gemensamt för alla kategorier blivande gymnasielärare.

Utbildningen bör kunna komma till stånd redan under läsåret 1992/93 genom att den nya linjen lokaliseras till de högskoleenheter som redan har gymnasielärarutbildning.

Med anledning av vad jag nu anfört, men även med anledning av att linjesystemet kommer att upphöra, kan återstående gymnasielärarlinjer upphöra fr.o.m budgetåret 1993/94.

Skälen för mina förslag:

Bakgrund

Utbildning för gymnasielärare och lärare inom vuxenutbildningen i teoretiska ämnen finns i dag på ämneslärarlinjen om 160-220 poäng. Anta-

let nybörjarplatser på linjen är 212. I denna utbildning skall ämne-teori och praktisk-pedagogisk utbildning varvas.

Ämneslärarlinjen finns vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm samt vid universiteten i Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå. En högskoleenhet som har ca 40 nybörjarplatser kan ha upp emot 10 olika ämneskombinationer. Det betyder att mycket få läser samma ämnen. Den låga dimensioneringen innebär att utbildningen i huvudsak organiseras så att ämne-teorin inhämtas genom samläsning med studerande på fristående kurser och att utbildningen avslutas med en praktisk-pedagogisk utbildning om 40 poäng.

Förutom denna fullständiga ämneslärarlinje finns en avslutande praktisk-pedagogisk utbildning på 20-40 poäng *i första hand* avsedd för dem som har

1. en grundläggande högskoleutbildning samt forskarutbildning inom ämnesområden med anknytning till undervisning i gymnasieskolan av viss omfattning eller inriktning eller
2. teknisk eller ekonomisk högskoleutbildning (civilingenjörsexamen eller ekonomexamen) och som har två års praktisk yrkeserfarenhet av särskild betydelse för undervisning i tekniska eller ekonomiska ämnen i gymnasieskolan.

Antalet nybörjarplatser för denna utbildning är 150.

Yrkeslärarutbildningarna ges vid industri- och hantverkslärarlinjen, handels- och kontorslärarlinjen, vårdlärarlinjen och lärarlinjen för jordbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel och består av en utbildning varierande från 20-60 poäng. Ämneskunskaperna har inhämtats genom yrkesutbildning och yrkeserfarenhet och den praktisk-pedagogiska delen utgör den avslutande lärarutbildningen.

Mina motiv: För att bli gymnasielärare dvs. lärare i gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen krävs gedigna ämnes/yrkeskunskaper. Som jag tidigare redogjort för är det den praktisk-pedagogiska utbildningen som utgör den egentliga utbildningen för läraryrket.

Den nya gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen ställer större krav än den nuvarande, på olika bakgrunder och varierande kunskaper hos lärarna.

Ämnes- och yrkeskunskaperna måste därför kunna inhämtas på olika sätt. Den 40-poängsutbildning som redan finns för lektorsbehöriga m.fl. bör därför öppnas även för andra blivande lärare, som uppfyller de kunskapskrav jag tidigare nämnt bör gälla för gymnasielärare och lärare i den kommunala vuxenutbildningen. Detta öppnar också möjligheter för personer som först i ett relativt sent stadium av sin utbildning väljer läraryrket.

Det är vidare enligt min mening en nackdel att den nuvarande utbildningen av lärare i teoretiska ämnen och utbildningen av yrkeslärare sker helt skilt från varandra. De båda kategorierna lärare kommer därigenom in i skolan med olika traditioner och utan någon gemensam referensram. I den nya gymnasieskolan accentueras behovet av samverkan mellan lärare i teoretiska ämnen och lärare i yrkesämnen.

Den praktisk-pedagogiska gymnasielärarutbildningen bör därför organiseras på sådant sätt att de olika lärarkategorierna utbildas så långt som möjligt tillsammans. Jag tänker här på avsnitt som avser skolans mål, styrsystem och arbetsformer. Om de blivande lärarna under såväl teoretiska som praktiska inslag i sin utbildning fått en gemensam grund för att utöva lärarrollen bör det framtida samarbetet underlättas.

De allra flesta lärare på det gymnasiala stadiet får genom mitt förslag sin egentliga lärarutbildning genom en praktisk-pedagogisk utbildning om 40 poäng. Examensbeviset från lärarutbildningen kommer att ange för vilka ämnen/ämnesområden personen har förutsättningar att undervisa.

Gymnasieskolan närmar sig det system med val av kurser som sedan länge gällt inom kommunal vuxenutbildning (komvux). Det kommer därmed att finnas större förutsättningar för samarbete mellan de båda utbildningsformerna än hittills. Redan i dag tjänstgör många lärare både i gymnasieskolan och i komvux. I framtiden blir det vanligare att en lärare undervisar både ungdomar och vuxna dels i gemensamma, dels i skilda undervisningsgrupper. Det är därför naturligt att gymnasielärarutbildningen skall syfta till undervisning i både gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen.

Härav följer att gymnasielärarutbildningen måste innehålla metodik för undervisning av såväl ungdomar som vuxna. Det är också lämpligt att de praktiska inslagen i utbildningen ger erfarenhet från både undervisning av ungdomar och av vuxna.

Alla de nationella programmen i den nya gymnasieskolan - och de individuella program, som skall ge allmän behörighet för högskolestudier - innehåller en kärna av allmänna ämnen. För de yrkesförberedande utbildningarna innebär detta att merparten av förlängningen till tre år upptas av allmänna ämnen. Denna förändring medför ett ökat behov av lärare i teoretiska ämnen inom den yrkesförberedande utbildningen.

En mer flexibel lärarutbildning av det slag som jag föreslagit för det gymnasiala stadiet ökar möjligheterna att anpassa utbudet av lärarutbildade efter gymnasiets behov av olika lärarkategorier.

Jag vill slutligen framhålla att jag anser det viktigt att möjligheterna ökas för den som utbildats till lärare för grundskolans årskurser 4-9 att vidareutbilda sig för tjänstgöring i gymnasieskolan. För den som genomgått grundskollärarutbildning torde vidareutbildningen till gymnasielärare framför allt avse komplettering av ämnesbehörigheten men det kan även vara aktuellt med kompletteringar i den praktisk-pedagogiska delen. Det är angeläget att högskolan i sin planering beaktar dessa utbildningsbehov.

Lektorer i skolan

Riksdagen har vid upprepade tillfällen uttalat sig om det angelägna i att det finns lektorer i gymnasieskolan. Jag vill själv betona att förekomsten av lektorer i skolan är en viktig kvalitetsfråga.

I samband med gymnasiereformen i början av 1960-talet fattade riksdagen ett beslut som i praktiken innebar att ca 45 % av tjänsteunderlaget i de nuvarande tre- och fyraåriga linjerna i gymnasieskolan skulle besättas med lektorer. Kungl. Maj:t beslöt 1970 att antalet lektorstjänster skulle vara sammanlagt 2 916, ett antal som återkommit i senare rege-ringsbeslut.

Läsåret 1986/87 var enligt en av skolöverstyrelsen gjord undersökning endast ca 69 % av de 2 916 lektorstjänsterna besatta med ordinarie innehavare och av dessa var ca 20 % tjänstlediga. Det var således endast ca 55 % av lektorstjänsterna som var besatta med tjänstgörande lektorer. Enligt samma undersökning var 69 % av lektorerna över 50 år. 23 % var över 60 år.

Dessa uppgifter är oroande. Det finns dessutom anledning förmoda att situationen förvärrats sedan undersökningen gjordes. Det finns således få anställda lektorer och de har jämfört med lärarkåren i övrigt, en hög genomsnittsålder. Vissa tecken tyder dessutom på att kommunerna efter schabloniseringen av statsbidraget tenderar att bedöma anställningen av lektorer från en snävt ekonomisk utgångspunkt. Jag kommer att uppmärksammat följa denna utveckling och kommer vid behov att återkomma med förslag till åtgärder.

Andelen lektorer i gymnasieskolan har alltså varit otillfredsställande under lång tid trots att det funnits regler för hur stor andel av tjänsteunderlaget i vissa ämnen som skulle besättas med lektorer och trots att kommunerna tidigare kompenserades för de högre kostnaderna för lektorlönen. Som jag redan påpekat är det en viktig fråga för kvaliteten i den gymnasiala utbildningen att eleverna får en del av undervisningen av lärare med den fördjupade kunskap som doktorsexamen ger. Jag ser förekomsten av lektorer som en viktig förutsättning för den ämnesmässiga utvecklingen av undervisningen generellt. Vad jag här avser är att lektorerna kan stimulera andra lärare till djupare kunskap inom deras resp. ämnesområden genom att följa forskningsresultat och erfarenheter av utvecklingsarbete inom sina ämnesområden.

Jag har i det föregående pekat på behovet av att införa möjligheter för befordran för lärare inom yrket. Jag anser således att det skulle vara en stor fördel för skolan om lektorer kunde få kombinera sin undervisning med sådana utvecklingsuppgifter.

En sådan ordning innebär att lektorerna automatiskt får en ökad kontakt med högskolan. Jag är övertygad om att ökade kontakter mellan skolan och högskolan skulle vara en fördel inte enbart för skolan utan även för högskolan, framför allt för lärarutbildningarna. En mera regelbunden form för utbytestjänstgöring mellan skolan och lärarutbildning kan vara en annan lämplig form att berika båda utbildningsformerna.

Enligt tidigare regler fanns lektorer alltså endast inom gymnasieskolan och där endast inom de tre- och fyraåriga linjerna. Jag kan inte finna några skäl till att behålla denna begränsning i den reformerade gymnasieskolan. Hela gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen skulle vara väl betjänta av lärare med den högre utbildning som lektorer har. Jag vill här hänvisa till att regeringen i de nya direktiven till

läroplanskommittén har betonat att studierna särskilt på de studieförberedande utbildningarna skall vara en lämplig förberedelse för det mera vetenskapliga förhållningssätt till kunskap som präglar högre utbildning.

Prop. 1991/92:75

Utbildningsarvoden

I dag kan utbildningsarvode lämnas till studerande på industri- och hantverkslärlarlinjen, specialpedagogisk påbyggnadslinje etc. Anslaget för utbildningsarvoden föreslås i budgetpropositionen för budgetåret 1992/93 uppgå till 121 400 000 kr. Det ankommer på regeringen att bestämma för vilka utbildningar arvode skall kunna beviljas. Enligt min mening bör utbildningsarvodet användas mer flexibelt och effektivt i framtiden. Medlen bör användas för att förbättra rekryteringen till sådana utbildningar som för tillfället har rekryteringsproblem. Utbildningsarvode bör också kunna tilldelas lärare som väljer att gå vidare mot doktorsexamen. På så sätt skulle antalet lektorer i skolan kunna öka. Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag i dessa frågor.

5.4 Lärarutbildning för grundläggande vuxenutbildning och i svenska för invandrare

Mitt förslag: En påbyggnadslinje om 20 poäng inrättas för utbildning av lärare för grundläggande vuxenutbildning.

Linjen inrättas den 1 juli 1992.

Grundskollärlarlinjens variant avseende utbildning av lärare för grundläggande vuxenutbildning avvecklas den 1 juli 1992.

Skälen för mina förslag: Inom grundskollärlarutbildningen med inriktning mot årskurserna 1-7 finns en särskild variant för utbildning av lärare i grundläggande utbildning för vuxna (grundvux). Varianten grundvux finns vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm (IILS) och vid universitetet i Linköping. Rekryteringen till utbildningen har varit mycket dålig, framförallt i Stockholm.

Riksdagen har med anledning av förslagen i propositionen Växa med kunskaper (1990/91:85, UbU16, rskr. 356) om gymnasieskolan och vuxenutbildningen beslutat att grundvux och etapp 1 i nuvarande kommunal vuxenutbildning skall slås samman till en ny grundläggande vuxenutbildning inom den kommunala vuxenutbildningen. Den nya utbildningen, kallad grundläggande vuxenutbildning, skall ge vuxna en bred allmän kompetens för arbets- och samhällslivet. Den bör också kunna utgöra en grund för vidare studier. Den nya utbildningen startar enligt riksdagens beslut den 1 juli 1992.

Den nya utbildningen kommer att ha en uppläggning som väsentligen avviker från dagens. Utbildningen skall vara klart målinriktad och planeras individuellt för varje studerande. Skolverket har i uppdrag att

utarbete dels kursplaner för kärnämnen svenska, svenska som andraspråk, engelska, matematik och samhällskunskap samt för ämnena religionskunskap, historia, geografi, fysik, kemi och biologi.

Införandet av den grundläggande vuxenutbildningen ger nya förutsättningar för grundvuxlärarutbildningen. Jag föreslår mot denna bakgrund att den nuvarande grundvuxlärarutbildningen läggs ned. Den grundläggande vuxenutbildningen ställer till största delen samma krav som grundskolan. Det är därför naturligt att lärarna har grundskollärarutbildning. Det finns emellertid mycket som talar för att det krävs en viss livserfarenhet av de lärare som skall undervisa vuxna. Jag föreslår därför att dessa bör ha tjänstgjort som grundskollärare, under minst fem år eller ha fyllt 30 år, innan de tas in i den påbyggnadsutbildning, som skall ge de blivande lärarna inom grundläggande vuxenutbildning kunskaper om undervisningsmetoder och stoffurval för undervisning av vuxna.

Utbildningen av lärare i svenska för invandare bör kunna ske inom grundskollärlinjens variant svenska som andraspråk.

5.5 Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning

Mina bedömningar: En mer sammanhållen utbildning för lärare med inriktning mot komplicerad inlärningssituation resp. utvecklingsstörning bör prövas.

Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning för lärare för döva och hörselskadade bör, förutom till högskolan för lärarutbildning i Stockholm, även förläggas till högskolan i Örebro.

En särskild utbildning av lärare för döva och hörselskadade bör utredas. I avvaktan därpå bör döva, hörselskadade och hörande som genomgår lärarutbildning bör kunna få delar av sin specialpedagogiska utbildning redan under den grundläggande lärarutbildningen.

Dispens från krav på 20 poängs förkunskaper i teckenspråk skall tillfälligtvis kunna medges.

Preparandkurser i teckenspråk för blivande lärare bör anordnas på fler orter i landet.

Det bör ankomma på regeringen att fatta erforderliga beslut vad gäller förändringar i de specialpedagogiska påbyggnadsutbildningarna.

Skäl för mina bedömningar:

Nuvarande förhållanden

Den specialpedagogiska påbyggnadsutbildning som riksdagen beslutat om med anledning av förslag i propositionen om Skolans utveckling

och styrning (prop. 1988/89:4, UbU4, rskr. 95) startade 1990/91. Den syftar till att ge kvalificerade kunskaper om olika inlärningsmöjligheter och funktionsnedsättningar samt ett särskilt pedagogiskt och praktiskt kunnande som grund för undervisning i samtliga skolformer och inom barnomsorgen. Utbildningen omfattar mellan 40 och 60 poäng och vänder sig till den som har grundläggande lärarutbildning och fem års yrkeserfarenhet som lärare eller från annan verksamhet (barnomsorgen). Den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen är indelad i fyra olika specialiseringar (1) för elever med komplicerad inlärningsituation, (2) för hörselskadade och döva, (3) för synskadade och (4) för utvecklingsstörda. För tillträde till utbildningen för döva och hörselskadade krävs 20 poäng i teckenspråk. Under utbildningen har de studerande rätt till utbildningsarvode.

Regeringen har fastställt att 80 % av platserna skall avsättas för sökande som anmälts av skolhuvudmannen (behovsantagning) och resten för individuellt sökande (fri kvot).

Det har visat sig vara svårt att rekrytera utbildade lärare till påbyggnadsutbildningen. Detta gäller särskilt inriktningen för hörselskadade och döva men också utbildningen för synskadade elever. Bristande information till skolhuvudmännen om behovsantagningen är ett problem som gäller samtliga inriktningar.

När det gäller påbyggnadsutbildningen med inriktningen på döva och hörselskadade elever finns flera skäl till rekryteringssvårigheterna. Bristande förkunskaper i teckenspråk, lokaliseringen av påbyggnadsutbildningen till en enda ort samt det faktum att genomgången utbildning inte gett tillräckligt förbättrade anställningsvillkor är några sådana exempel.

Examen

Den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen förutsätter, för de flesta, grundläggande lärarutbildning och lärarerfarenhet. Jag anser det viktigt att påbyggnadsutbildningen leder fram till en examen som specialpedagog. Av examensbeviset bör framgå vilken specialisering utbildningen givit. Däremot finns det inte skäl att kräva ytterligare en provtjänstgöring av sådana lärare som redan har lärarbevis.

Åtgärder rörande den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen

Den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen i sin nuvarande form är således tämligen ny. Kunskapen om utbildningens syfte, dess innehåll och organisation samt om de löneförmåner som utgår under utbildningen behöver spridas till fler för att öka intresset för utbildningen. Ansvaret för att sprida kännedom om utbildningen faller i första hand på de universitet och högskolor som anordnar specialpedagogisk påbyggnadsutbildning. Men även information från statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) om exempelvis specialskolan som arbetsplats och från centrala studiestödsnämnden (CSN) om ekonomiska villkor under utbildningen borde verksamt kunna bidra till att öka antalet sökande.

Jag utgår från att berörda myndigheter i samråd vidtar lämpliga informationsåtgärder.

Prop. 1991/92:75

En översyn av den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen vad gäller utbildningens specialiseringar behöver ske. Jag tänker då på att en samordning av utbildningen av lärare för komplicerad inlärningssituation resp. för inriktningen mot utvecklingsstörning skulle vara naturlig med tanke på de förslag om att kommunalisera särskolan som samtidigt med denna proposition föreläggs riksdagen (prop. 1991/92:94 om ändrat huvudmannaskap för särskolan och särsvux m.m.). En mer sammanhållen utbildning skulle göra det lättare för kommunerna att flexibelt utnyttja lärarna i resp. skolform. Även inom en mer sammanhållen utbildning måste det dock vara möjligt att tillgodose särskolans speciella behov. Jag utgår från att högskolan prövar lämpliga samordningsåtgärder.

Den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen för hörselskadade och döva är för närvarande förlagd enbart till högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Utbildningen har som jag nyss nämnt rekryteringsproblem. Jag anser att försöksvis lokalisering av den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen till en alternativ ort bör övervägas. En lämplig lokalisering skulle vara högskolan i Örebro eftersom två av landets specialskolor ligger i Örebro. Detta kan t.ex. ske genom vartannatårsantagning till högskolan i Örebro resp. HLS. Tillgången på teckenspråkskunniga lärarutbildare är begränsad vilket gör att utbildningen sannolikt kan vara förlagd endast till en ort.

Åtgärder för att förbättra specialskolans lärarsituation

För att ge en samlad bild av den specialpedagogiska utbildningen vill jag redovisa vad regeringen tidigare i årets budgetproposition föreslagit för att förbättra lärarsituationen vid specialskolorna.

Som statsrådet Ask framhållit är lärarsituationen vid de statliga specialskolorna bekymmersam. Av specialskolans 333 lärare är idag 83 obehöriga, huvudsakligen lärare för döva och hörselskadade. Pensionsavgångarna kommer också att bli stora under den närmaste tioårsperioden.

Skolöverstyrelsen har tidigare uppmärksammat svårigheterna att rekrytera utbildade lärare till specialskolan. Specialskolorna har möjlighet att ge lärare som genomgår specialpedagogisk påbyggnadsutbildning utfyllnad upp till full lön av det utbildningsarvode som utgår under utbildningen. I denna fråga fattade riksdagen beslut förra året. Detta har dock visat sig inte vara tillräckligt för att förbättra rekryteringen.

Såväl SIH som specialskolornas styrelser har uppmärksammat problemet på nytt. Specialskolornas styrelser har bl.a. begärt att få inrätta särskilda inskolningstjänster som lärare.

Det är mycket viktigt att specialskolans elever undervisas av lärare med adekvat utbildning. I årets budgetproposition har regeringen därför föreslagit att specialskolorna under ett antal år får anställa lärare utan

Lärarutbildning för döva och hörselskadade

Lärare som undervisar döva och hörselskadade elever i specialskola eller i hörselklass behöver i princip samma kunskaper som grundskolläraren. Därtill kommer de särskilda kunskaper och den metodik som behövs för att undervisa på teckenspråk och för att undervisa i svenska som andra språk. Jag avser återkomma till regeringen med förslag om ett uppdrag till universitetet i Stockholm, högskolan för lärarutbildning i Stockholm och högskolan i Örebro att i samråd utreda lärarutbildningen för döva och hörselskadade. I avvaktan på ett sådant uppdrag anser jag att möjligheter bör öppnas för döva, hörselskadade och hörande som genomgår grundläggande lärarutbildning att få vissa delar av den specialpedagogiska utbildningen redan under den grundläggande lärarutbildningen och därmed få formell kompetens att undervisa döva och hörselskadade elever. Det hindrar inte att lärare som undervisar döva och hörselskadade elever därutöver kan behöva den fullständiga specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen. En sådan anpassad grundskollärarutbildning borde kunna reducera den totala utbildningstiden för blivande döv-lärare. Utbildningen bör huvudsakligen bedrivas på teckenspråk. I utbildningen bör teckenspråk kunna väljas som eget ämne för att tillgodose behovet av undervisning i detta ämne. Utbildningen bör starta på försök höstterminen 1993 och förläggas till lämplig ort med grundskollärarutbildning.

Teckenspråk

Endast ett fåtal har visat sig uppnå det krav på förkunskaper i teckenspråk om 20 poäng som ställs för antagning till påbyggnadsutbildning med inriktning mot döva och hörselskadade. Läsåret 1990/91 uppfyllde 13 sökande av 44 detta krav. För att underlätta rekryteringen måste det bli lättare att skaffa sig adekvata kunskaper i teckenspråk.

1989 års handikapputredning har i sitt betänkande En väg till delaktighet och inflytande (SOU 1991:97) föreslagit en rad åtgärder för att höja teckenspråksutbildningens kvalitet och öka antalet utbildningstillfällen. Ett genomförande av dessa förslag kan på sikt bidra till att fler lär sig teckenspråk.

För att på *kort sikt* underlätta rekryteringen till påbyggnadsutbildningens specialisering för döva och hörselskadade bör särskilda preparandkurser i teckenspråk för blivande lärare anordnas på fler orter i landet. Dessa bör kunna anordnas med stöd av de medel som jag senare kommer att föreslå skall anvisas för särskilda åtgärder.

Vidare bör det vara möjligt att i ett övergångsskede medge viss dispens från inträdeskravet på 20 poäng i teckenspråk. Detta innebär inte att kravet på förkunskaper i teckenspråk skall tonas ned. Huvudinriktningen är att tillräckliga kunskaper i teckenspråk liksom hittills bör ha förvärvats före utbildningens början. Högskolan bör dock kunna medge

dispens från kravet på 20 poäng vid en teckenspråksutbildning motsvarande 10-15 poäng. Ett krav för slutbetyg bör dock vara att 20 poängs utbildning i teckenspråk inhämtats.

Prop. 1991/92:75

5.6 Studie- och yrkesorientering

Jag föreslår inte nu någon ändring av *utbildningen av syofunktionärer* i avvaktan på resultatet av läroplanskommitténs förslag.

Skolans studie- och yrkesorientering regleras i läroplanerna. Det ankommer på läroplanskommittén att utarbeta förslag till nya läroplaner för grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen.

5.7 Barn- och ungdomspedagogiska utbildningar

Jag övergår nu till att behandla vissa förslag från skolbarnsomsorgskommittén som rör utbildningar inom undervisningssektorn.

Min bedömning: Skolbarnsomsorgskommittén har i sitt betänkande Skola-skolbarnsomsorg, en helhet (SOU 1991:54) gått igenom nuvarande utbildningar för förskola, skola och skolbarnsomsorg. Kommittén understryker angelägenheten av ökad samverkan och föreslår att målen för yrkesutbildningen skall betona vikten av samverkan såväl med grundskollärarytbildningen som med fritidspedagog- och förskollärarytbildningarna.

Enligt min mening är dessa krav redan tillgodosedda genom de nya utbildningsplaner som under våren 1991 fastställts för förskolläraryt- och fritidspedagoglinjerna. Vidare framgår av utbildningsplanen för grundskollärarytlinjen att samverkan skall ske bl.a. med personal inom barnomsorg och skolbarnsomsorg. Någon åtgärd från min sida är därmed inte aktuell. När det allmänna linjesystemet inom högskolan avvecklas förutser jag att universitet och högskolor själva skall kunna bestämma samverkan mellan olika utbildningar.

Kommittén har även föreslagit en breddning av fritidspedagogernas kompetens för undervisning inom de praktisk-estetiska ämnena. Några av remissinstanserna är tveksamma till förslaget. Universitetet i Uppsala t.ex. anser att det är olyckligt om en "mellanform" fritidspedagog-lärare skapas. I stället bör fritidspedagoger erbjudas möjlighet att komplettera till fullständig grundskollärarytkompetens. Även universitetet i Umeå uttrycker tveksamhet inför förslaget om breddning i enbart praktiskt-estetiska ämnen och anser att begränsningen till dessa ämnen ter sig diskriminerande.

Vidare föreslår kommittén att barnskötare med lång yrkesverksamhet inom skolbarnsomsorgen bör beredas ökade möjligheter till vidareutbildning som fritidspedagog. Flertalet remissinstanser är positiva till förslaget. Svenska kommunalarbetsförbundet anser dock att det är meningslöst för barnskötare med barnskötarutbildning att genomgå ytterligare en grundutbildning inom området barnomsorg.

Enligt min mening är det viktigt med flexibilitet i utbildningssystemet så att önskemål om vidareutbildning av skilda slag kan tillgodoses. Att ta fram och erbjuda olika typer av fort- och vidareutbildningar är huvudsakligen en fråga för olika utbildningsanordnare och styrs framförallt av efterfrågan. Några åtgärder från min sida med anledning av förslagen om breddning och vidareutbildning är därför inte aktuella.

6 Fortbildning av lärare

Sedan den 1 januari 1991 har kommunerna det fulla arbetsgivaransvaret för lärarna. Det innebär bl.a. att kommunerna ansvarar för att all i skolan anställd personal får lämplig fortbildning. Skyldigheten att se till att fortbildning anordnas för den personal som har hand om utbildningen är inskriven i skollagen. I och med de förändringar av statsbidragssystemet som infördes den 1 juli 1991 upphörde statens detaljreglering av vilka fortbildningsbehov som kommunerna skall tillgodose.

Av riksdagens beslut med anledning av proposition om Ansvaret för skolan (prop. 1990/91:18, UbU4, rskr. 76) framgår att fortbildningen av lärare är ett av statens styrmedel i en mål- och resultatstyrd skola. De av staten angivna målen för skolan skall styra kommunernas beslut även när det gäller lärarfortbildning. Staten ansvarar, genom statens skolverk, för att det finns tillgång till fortbildning av hög kvalitet i alla delar av landet.

Ett uttryck för statens ansvar att garantera ett adekvat fortbildningsutbud är de särskilda statliga medel som finns reserverade för lärarfortbildning. Medlen disponeras av statens skolverk. Utifrån de mål och riktlinjer för utvecklingen av skolan som riksdagen och regeringen fastställt uppdrar skolverket åt företrädesvis universitetet och högskolor att anordna fortbildning. Sådana fortbildningsbehov som inte kan tillgodoses inom högskolan uppdras åt andra fortbildningsanordnare. Detta gäller t.ex. fortbildning för vissa yrkeslärare.

Jag kommer strax att beröra vilka utvecklingsbehov i skolan som jag anser vara de viktigaste utgångspunkterna för fortbildningsplaneringen de närmaste åren. Först vill jag emellertid något beröra formerna för fortbildning.

De tidigare specialdestinerade statsbidragen för fortbildning och lokal skolutveckling ingår numera i sektorsbidraget till kommunerna. Kommunerna har därför nu större möjligheter än tidigare att använda sina resurser utifrån en samlad bedömning av behovet av utveckling av den egna skolan. Det är i detta perspektiv som enskilda lärares behov och önskemål om fortbildning och utveckling måste ses.

Skolans huvuduppgift är att ge eleverna goda kunskaper och färdigheter.

Målet att åstadkomma Europas bästa skola innebär bl.a. att lärarnas ämneskunskaper måste vara gedigna. Jag ser det därför som angeläget att fortbildningsresurserna i ökad utsträckning används för ämnesfördjupning inom ramen för samarbete med högskolan. Jag vill också under-

stryka betydelsen av att fortbildningsinsatserna koncentreras på ett sådant sätt att en viss längd, och därmed djup, säkerställs. Kommunerna har nu också möjligheter att erbjuda lärare längre, mer sammanhängande fortbildning genom att använda de betydande resurser som kombinationer av studiedagar och ferieförlagd fortbildning utgör.

För mig framstår det som naturligt att kommunerna lägger fast riktlinjer för lärarfortbildning i den skolplan för utvecklingen av skolan som varje kommun har skyldighet att göra. Jag skulle önska att kommunerna därvid även sätter upp målet att alla lärare skall få möjlighet till personalutveckling med en viss regelbundenhet.

Fortbildning av lärare i anslutning till den nya lärarutbildningen för grundskolan, den s.k. kompletteringsfortbildningen, inleddes läsåret 1989/90 och avses pågå under en tioårsperiod.

Som jag tidigare framhållit bör utgångspunkten för all lärarfortbildning vara de faktiska behov av förbättringar som den enskilda skolan har. Jag ser ingen anledning att tvivla på att kommunerna kommer att bedöma den del av kompletteringsfortbildningen som avser att öka den allmänna och specialpedagogiska kompetensen hos alla lärare i grundskolan och i grundläggande vuxenutbildning som väsentlig för att tillgodose skolans behov. I detta sammanhang vill jag också understryka att den specialpedagogiska kompetensen inkluderar metoder mot läs- och skrivsvårigheter och att detta är ett angeläget fortbildningsområde.

Fortbildningen av klasslärare på grundskolans låg- och mellanstadier samt motsvarande lärare i grundläggande vuxenutbildning bör liksom hittills ge ökade kunskaper i basämnen som svenska och matematik. Jag vill också framhålla religionskunskapen. Som jag tidigare framhållit i den budgetproposition som nyligen förelagts riksdagen tyder mycket på att grundskolan inte lyckats med att ta tillvara och utveckla det intresse för naturvetenskap och teknik som finns i tidig ålder, inte minst hos flickorna. Intresse för och goda kunskaper i dessa ämnen är av betydelse såväl för rekryteringen till gymnasieskola som till högskola. Fortbildning i matematik och naturvetenskapliga ämnen för klasslärare på grundskolans låg- och mellanstadium bör därför enligt min mening prioriteras.

Kompletteringsfortbildningen av ämneslärare på grundskolans högstadium har hittills lett till att ca 1 000 lärare per år kompletterat sin utbildning med i genomsnitt 10 poäng ämnesstudier. Det är angeläget att fortbildningen i enskilda ämnen fördjupas. Målet bör vara att nå den omfattning om i genomsnitt minst 20 poäng per ämne som tidigare bedömts erforderlig.

I direktiven till läroplanskommittén har regeringen understrukit nödvändigheten av att förstärka skolans undervisning i moderna språk. Särskild uppmärksamhet skall riktas mot frågan om hur grundskolans språkprogram skall kunna stärkas. Kommittén skall i sina överväganden utgå från att undervisningen i engelska skall börja i årskurs 1 och undervisningen i B-språk erbjudas tidigare än i dag. Möjligheten att mot slutet av den obligatoriska skolan kunna påbörja studier av ett tredje främmande språk skall övervägas.

Ett förstärkt språkprogram i grundskolan kräver fortbildning i språk för främst lågstadiets lärare i engelska men också ökade möjligheter till fortbildning i ett B-språk för lärare på grundskolans mellanstadium.

Lärare inom den reformerade gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen kommer att ställas inför nya kursplaner med ämnesstoff som delvis ligger utanför det som lärarna hittills undervisat i. Detta gäller i särskilt hög grad lärarna i yrkesämnena och vissa andra ämnen, som får ett nytt innehåll eller införs som nya ämnen t.ex. religionskunskap och geografi. Detta innebär att lärarna bör få möjlighet till fortbildning.

Som jag redan utvecklat närmare ställer den nya gymnasiala utbildningen krav på samarbete mellan olika lärarkategorier. Jag räknar med att sådana områden som vad övergången till en mål- och resultatstyrd skola innebär, t.ex. utvärdering och elevinflytande kommer att behandlas under studiedagar och den ferieförlagda fortbildningen.

Även andra områden som läroplanskommittén har i uppdrag att särskilt uppmärksamma bör bli föremål för fortbildning. Kunskapsområdet som vårt gemensamma europeiska kulturarv, skolans värdemässiga grund och kunskaper för att stärka elevernas förmåga till etiska ställningstaganden, internationalisering, medier och miljökunskap är väsentliga att betona i lärarfortbildningen.

Fortbildning av internationell karaktär

Utifrån den vikt jag fäster vid internationalisering vill jag som exempel föra fram särskilda fortbildningsinsatser för att undervisningen mer än i dag skall kunna bedrivas på ett främmande språk, i första hand engelska.

Riksdagen har (prop. 1990/91:18, UbU4, rskr. 76) uppdragit åt regeringen att se till att det finns ett organ som kan svara för viss internationell lärarfortbildning och samtidigt verka för att internationella medel för svensk lärarfortbildning kan tas till vara. Med anledning härav har skolverket haft regeringens uppdrag att utreda frågan.

Som framgår av årets budgetproposition anser jag i likhet med skolverket att fortbildningsavdelningen vid universitet i Uppsala liksom hittills bör vara detta av riksdagen önskade organ.

Universitetet bör svara för de svenska insatserna inom Europarådets program för lärarutbildning och fortbildning. Dessa har hittills bekostats med medel från anslagen B 6. Fortbildning m.m. och D 11. Utbildning för undervisningsyrken och omfattar stipendieprogrammet "CDCC Teacher Bursaries Scheme" och språkprojektet "Language Learning for European Citizen-ship". Det svenska kursutbudet bör liksom hittills anordnas av svenska universitet och högskolor med universitetet i Uppsala som samordnare.

Stipendieprogrammet bör med tanke på de många nya medlemsländerna inom Europaområdet utökas. Inom språkprojektet bör också ingå uppföljningsinsatser inom Sverige.

Vad som här sagts utesluter givetvis inte insatser för språkutbildning vid andra universitet och högskolor.

Uppdraget till universitetet i Uppsala bör vidare avse språkassistent-verksamheten som fortsättningsvis bör omfatta även ryska samt kurs-verksamhet av internationell karaktär med tyngdpunkt på moderna språk av minst samma omfattning som hittills. Syftet med dessa kurser, som till största delen är utlandsförlagda och som delfinansieras av de olika länderna, är att garantera likvärdiga möjligheter till fortbildning av internationell karaktär oberoende av var i Sverige en lärare arbetar.

Regeringen vill förstärka språkprogrammet i både grundskola och gymnasieskola. Detta innebär nya förutsättningar för språkundervisningen och för fortbildningen av språklärare. I uppdraget till fortbildningsavdelningen bör ingå att bedriva ett utvecklingsarbete med syfte att förbättra språklärofortbildningen och därmed hela språkundervisningens innehåll och metoder.

7 Rektorsutbildning

Mitt förslag: Staten skall erbjuda en särskild statlig grundläggande rektorsutbildning.

Skälen för mitt förslag: Riksdagens beslut om en förändrad styrning av skolan innebär, som tidigare nämnts, inte bara en förändrad ansvarsfördelning mellan stat och kommun utan också en förändrad ledningsfunktion i skolan. Skolledaren har i detta perspektiv en ännu viktigare funktion än tidigare och en nyckelroll när det gäller att förverkliga en nationellt likvärdig och kvalitativt högstående skola.

I skollagen (2 kap. 2§) föreskrivs också att det skall finnas en rektor för ledningen av utbildningen i skolan. Som rektor får bara den anställas som genom utbildning och erfarenhet har förvärvat pedagogisk insikt.

Rektorns huvuduppgifter är att ansvara för den pedagogiska ledningen av verksamheten i skolan och att verka för att utbildningen utvecklas. Till rektorsrollen hör därmed den viktiga uppgiften att ansvara för att skolans personal arbetar i riktning mot de mål som staten och skolans huvudman ställer upp.

Rektor måste vara väl förtrogen med det statliga regelsystemet, med mål och riktlinjer för skolan, med läroplan och kursplaner. Utifrån denna kunskap skall rektorn leda och planera den enskilda skolenhetens verksamhet liksom utvärderings- och utvecklingsarbetet.

Skolan skall inte bara vara likvärdig i alla delar av landet utan också fungera för alla individer, också för dem som har fysiska eller psykiska problem eller andra svårigheter. Skollagen tar upp den enskilde elevens rättigheter i samband med skolgång och stadgar också att eleven skall ha ett inflytande i skolan. Även i dessa frågor är rektorn ytterst ansvarig för

att de statliga intentionerna i samband med den enskildes rättigheter uppfylls.

Rektorns ansvar för att förverkliga den nationella skolpolitiken, för att alla ges rätt till en likvärdig utbildning och för att den enskilde elevens rättsäkerhet tryggas, motiverar att staten även i framtiden engagerar sig i utbildningen av skolledare och svarar för den del av en rektors utbildning, som framför allt är att hänföra till dessa uppgifter.

Decentraliseringen av skolans verksamhet stannar inte vid en överflyttning av ansvaret från stat till kommun. I kommunerna sker för närvarande stora strukturella förändringar som innebär betydande decentraliseringar ut till olika förvaltningsområden. Skolor eller grupper av skolor får också ett eget ekonomiskt ansvar. Rektorerna kan då i många fall också bli förvaltningschefer med det administrativa och ekonomiska ansvaret för verksamheten. I de delarna av sin yrkesutövning är rektorn att betrakta som en kommunal chefstjänstman och den utbildning som behövs för dessa uppgifter är självklart ett kommunalt ansvar.

Med hänsyn till de stora förändringar som har skett av skolans organisation och i dess ledningsfunktioner har en översyn av den statliga skolledarutbildningen skett. På grundval av denna översyn har regeringen den 28 november 1991 uppdragit åt statens skolverk att komma med förslag om den närmare utformningen av och innehållet i en ny statlig rektorsutbildning.

Skolverket har redovisat sitt uppdrag den 20 januari 1992 och lämnat ett förslag till ny statlig rektorsutbildning. Förslaget innehåller en i förhållande till nuvarande utbildning något komprimerad utbildning, som koncentrerar sig på de delar av utbildningen som hänför sig till det pedagogiska ledningsansvaret. Utbildningen föreslås genomföras under en period om två till tre år och vända sig till nyutnämnda rektorer inom det offentliga skolväsendet.

Skolverket föreslår att rektorsutbildningen dimensioneras för att kunna utbilda ca 300 rektorer per år. Verket beräknar emellertid att det för budgetåren 1992/93 och 1993/94 finns dels ett uppdämt behov av utbildning, dels ett större behov än vanligt p.g.a. de stora strukturella förändringarna i kommunerna. Skolverket förordar således att utbildningen dimensioneras för 400 deltagare hösten 1992 och för 800 deltagare 1993/94. Jag anser det väsentligt att det finns en sådan flexibilitet i dimensioneringen av rektorsutbildningen att den i huvudsak kan motsvara efterfrågan.

Jag har under anslaget B 6. Fortbildning m.m. beräknat medel för rektorsutbildningen. Jag har därvid beräknat att staten i huvudsak skall stå för utbildningskostnaderna, medan kommunerna själva står för rese- och inackorderingskostnader liksom för eventuella vikariekostnader etc. För att åstadkomma den nödvändiga flexibiliteten i dimensioneringen anser jag att det härutöver bör vara möjligt för skolverket att ta ut en mindre avgift för utbildningen. Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag om den närmare utformningen av utbildningen samt om dispositionen av de medel som staten ställer till förfogande för ändamålet.

8 Forskning och forskningsanknytning

Min bedömning: Frågor om forskning och forskningsanknytning bör tas upp i samband med den forskningsproposition som regeringen planerar att förelägga riksdagen nästa år.

Skäl för min bedömning: Genom 1977 års högskolereform utformades ett nytt högskolebegrepp. All postgymnasial utbildning fördes in under en gemensam beteckning, högskolan. All högskoleutbildning skulle vila på vetenskaplig grund. Forskningsanknytning blev därmed en väsentlig kvalitetsaspekt när det gällde den grundläggande högskoleutbildningen och särskilda medel anvisades för detta ändamål. Medlen fördelades till en början av regionsstyrelserna och efter dessas nedläggning av universitets- och högskoleämbetet.

Efter en tioårsperiod framstod forskningsanknytningen som helt etablerad inom högskolan. För att underlätta planeringen fördelades därför fr.o.m. budgetåret 1990/91 de särskilda medlen för forskningsanknytningen till resp. högskoleenhets anslagspost under anslaget Lokala linjer och fristående kurser (prop. 1989/90:100, bil. 10, s. 44f och 292).

Ledningen för varje utbildning har nu liksom tidigare ansvaret för att på olika sätt sörja för att det finns en god forskningsanknytning av den grundläggande högskoleutbildningen.

I promemorian Fria universitet och högskolor (Ds 1992:1) – som just nu är ute på remiss – föreslås att för alla lärartjänster inom högskolan, förutom det konstnärliga området, skall krävas doktorsexamen. Om dessa förslag genomförs, innebär detta en avsevärd förändring av förutsättningarna för den del av grundutbildningen som tidigare haft svag vetenskaplig anknytning. En forskarutbildad lärare med egen erfarenhet av vetenskaplig verksamhet bedriver sin undervisning utifrån en vetenskaplig grundval. Den forskarutbildade läraren har också möjlighet att varva undervisning och egen forskning. I och med att fler högskolelärare med anknytning till lärarutbildningarna kommer att bedriva forskning kommer naturligen också forskningen om frågor av betydelse för dessa utbildningar att öka.

I den forskningsproposition som regeringen planerar att förelägga riksdagen under våren 1993 kommer frågor om forskning och forskarutbildning att ges en samlad bedömning. Det innebär att också forskning av betydelse för lärarutbildningarna behandlas i det sammanhanget.

Min bedömning: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm (HLS) bibehålls som självständig högskoleenhet.

Som ett alternativ till upprustning och utbyggnad vid Rålambshov skall förutsättningarna prövas för en omlokalisering av högskolan till i första hand Brunnsvikenområdet.

Ett uppdrag bör ges till HLS och universitetet i Stockholm att ta fram underlag för ett avtal om samverkan på olika områden.

Bakgrund för min bedömning: Lärarutbildningen vid HLS är idag spridd på ett stort antal lokaler i Stockholm. Huvuddelen finns på Kungsholmen, men även i Blommensberg, på Liljeholmen, samt i Solna och Södertälje finns utbildningslokaler. Betydande delar av utbildningen för grundskollärare och av utbildningen för gymnasielärare bedrivs i Frescati.

Vissa lokaler är i behov av en genomgripande upprustning för att kunna användas för verksamheten. Det är inte belagt att utrymmen finns för framtida expansion.

Den förra regeringen föreslog att HLS skulle flyttas till Södertälje. Riksdagen ansåg att ställning kunde tas till frågan först när förslagets konsekvenser mer ingående analyserats. Frågan har därefter utretts inom utbildningsdepartementet och remissbehandlats. Jag vill med anledning av riksdagens beställning av en analys av HLS-frågan informera om det arbete som bedrivits inom departementet.

Tidigare förslag

I budgetpropositionen 1989 (1988/89:100 bil. 10, s 230 och 470 f) begärde dåvarande regeringen riksdagens bemyndigande att lokalisera huvuddelen av verksamheten vid HLS till Södertälje. Som skäl för lokaliseringen angavs behovet av en jämnare fördelning av offentlig verksamhet och särskilt högskoleutbildning i Stockholms län.

Riksdagen behandlade förslaget under hösten 1989. I utbildningsutskottets betänkande (UbU 1989/90:7), som riksdagen antog, konstaterades att det råder stor enighet om att HLS har en besvärlig localsituation. Utskottet pekade vidare på risken för akut lokalbrist om nybörjarplatserna skulle behöva ökas för att tillgodose lärarbehovet i slutet på nittio-talet. Med anledning av att olika uppfattningar framförts om HLS framtida lokalisering ansåg dock riksdagen att en mer ingående analys måste göras innan slutlig ställning kan tas i denna fråga.

Riksdagen begärde därför en närmare belysning av följande aspekter på lokaliseringsfrågan:

- lokaliseringspolitiska, dvs. en bedömning med hänsyn till den inomregionala balansen i stockholmsområdet,

- hur dimensioneringen av lärarutbildningarna på sikt påverkar lokaliseringen,
- hur lokaliseringen påverkar möjligheten att rekrytera tillräckligt många kvalificerade studerande till de olika lärar- och barnpedagogutbildningarna,
- möjligheter att dela HLS så att regionala rekryteringsaspekter tillgodoses och den regionala obalansen vad gäller högskoleutbildning i stockholmsregionen minskas,
- vilka effekter samspelet mellan lärarutbildningarnas ämnesteoretiska utbildningsavsnitt och de praktiskt-pedagogiska avsnitten vid HLS har på utbildningarnas organisation och innehåll - i första hand vad gäller kopplingen till universitetet i Stockholm men även till de konstnärliga högskolorna och den blivande idrottshögskolan.

Utredning om lärarutbildningens lokalisering

I januari 1990 uppdrog utbildningsdepartementet åt en särskild sakkunnig att göra den av riksdagen beställda analysen. Uppdraget har redovisats i rapporten "Högskolan för lärarutbildning i Stockholm - en analys av lokalisering av högre utbildning i Stockholmsregionen" (Ds 1990:55). Rapporten har remissbehandlats.

Huvudståndpunkten i rapporten kan sägas vara att faktorer som rekrytering, restider och samband med andra högskoleenheter inte har någon större betydelse för lokaliseringen.

Det viktiga är, enligt rapporten, att åstadkomma en bra lokallösning med god miljö och tillräckliga expansionsmöjligheter. Närhet till de ämnesteoretiska institutionerna är inte avgörande, eftersom utbildningen ändå är uppdelad veckovis mellan ämnesteori och pedagogik. Den inomregionala obalansen anses av utredaren kunna göras till den utslagsgivande faktorn vid lokaliseringen.

Allmänt kan man bland remissyttrandena urskilja två huvudlinjer.

Den ena linjen omfattas av kommuner och vissa statliga myndigheter utanför högskolesektorn. Den innebär att man prioriterar den regionala balansfrågan mycket högt och tillstyrker söderlokaliseringen utan att inlåta sig nämnvärt på utbildningsfrågorna. I många fall ser man det hela som ett led i en allmän högskolesatsning på Södertörn och förutsätter att även ämnesteori lokaliseras till Södertörn.

Den andra linjen omfattas av högskolemyndigheter samt av personal och studerande. Den innebär att man vill ha en samlad lösning som bl.a. integrerar ämnesteori och pedagogik. Man anser att ett söderalternativ är svårbedömt eller negativt för rekrytering och lärarfortbildning m. m.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) förordar i sitt remissyttrande en delad lösning mellan universitetet och en enhet på Södertörn.

Den inomregionala balansen

Att en ökad förläggning av högskoleutbildning till Södertörn skulle innebära en önskvärd åtgärd i riktning mot jämnare balans mellan stockholmsregionens olika delar i fråga om nära tillgång till högskoleutbildning och utbud av olika typer av arbetsplatser är en allmänt spridd uppfattning. Det ankommer dock på de enskilda högskoleenheterna att avge olika utbildningars förläggning i regionen.

Lokalfrågan

Tidigare förslag byggde på förutsättningen att nya lokaler skulle anskaffas med utgångspunkt i befintlig dimensionering av utbildningarna och oförändrad lokalarea. De beräkningar som redovisas i rapporten visar på att det fortsatta planeringsarbetet bör utgå från att handlingsfrihet behövs för framtida eventuella beslut om ytterligare utbyggnad för lärarutbildningar i stockholmsområdet.

Rekryteringsfrågan m.m.

God utbildning i gynnsam miljö är alltid attraktiv. Lokaliseringen blir då mindre viktig ur rekryteringssynvinkel för vissa kategorier studerande. Långa resvägar är dock i sig en negativ faktor, som kan vara särskilt kännbar för vissa grupper av studerande. Sammantaget har central lokalisering viktiga fördelar ur rekryteringssynpunkt.

En till rekryteringsfrågan angränsande aspekt är fortbildningsfrågan. En perifer lokalisering skulle kunna påverka möjligheterna negativt att genomföra fortbildning för skolans personal i stockholmsregionen. Med hänsyn till att en effektiv lärarfortbildning är angelägen bör denna aspekt tillmätas stor betydelse.

Samspelet mellan olika utbildningsavsnitt

En aspekt som det finns särskild anledning att studera närmare är samspelet mellan grundskollärlinjens och ämneslärlinjens ämnesteoretiska avsnitt och praktisk-pedagogiska avsnitt för nuvarande lärarutbildning.

Om lärarutbildningen skall kunna utvecklas måste vidare, enligt HLS och universitetet i Stockholm, samverkan mellan de olika avsnitten ökas.

För de av mig föreslagna utbildningarna är det också viktigt att den praktisk-pedagogiska utbildningen ingår i helheten.

Lokaliseringen av lärarutbildningarna till Stockholms centrala delar underlättar också samarbetet med de konstnärliga högskolorna och den blivande idrottshögskolan.

Eftersom jag sätter de utbildningspolitiska aspekterna främst har jag kommit fram till att en samlad lokalisering med nära samband med universitetet i Stockholm har de största fördelarna. Detta bör utgöra en förutsättning för det fortsatta planeringsarbetet. Min avsikt är också att ge ett uppdrag till HLS och universitetet i Stockholm för att få fram underlag och förutsättningar för samarbete mellan dessa båda myndigheter på olika områden – t.ex. om utbildning, lokaler, administration.

Sammanfattning

För att kunna erbjuda en effektiv lärarutbildning med hög kvalitet är det nödvändigt med ändamålsenliga lokaler. En ny samlad lokallösning bör tillgodose behovet av funktionella lokaler i en akademisk miljö och vara så centralt belägen och lättillgänglig från regionens olika delar som möjligt. Den skall vidare vara sådan att sambandet mellan de ämnesteoritiska och de pedagogiska delarna i utbildningen underlättas och stimuleras. Även behovet av samarbete med de konstnärliga högskolorna och idrottshögskolan måste beaktas. Vidare bör det finnas expansionsmöjligheter.

Det fortsatta planeringsarbetet

Jag vill för riksdagens information redogöra för mina fortsatta planer beträffande HLS lokalfrågor.

Lokalfrågor

Jag avser att initiera ett planeringsarbete som syftar till att, som ett alternativ till upprustning av lokalerna vid Rålambshov, klarlägga förutsättningarna för en omlokalisering av HLS till i första hand området kring Brunnsviken.

Samarbete mellan HLS och universitetet i Stockholm

Jag avser att föreslå regeringen att under samma tid ge berörda myndigheter i uppdrag att ta fram underlag för framtida samarbete på olika områden. Jag räknar med att det förutom det utbildningsmässiga samarbetet t.ex. vad gäller ämnesstudier, forskning etc. bör vara ändamålsenligt och ekonomiskt fördelaktigt för dessa båda myndigheter att samarbeta om lokaler, administration, bibliotek etc. Jag räknar med att förhållandet mellan myndigheterna kan belysas i ett särskilt avtal.

Mitt förslag: Lantmäterilinjén inom civilingenjörsutbildningen lokaliseras till universitetet i Lund fr.o.m. den 1 juli 1992 med 30 nybörjarplatser.

Utredarens förslag: Den dåvarande bostadsministern tillsatte i augusti 1991 en särskild utredare med uppgift att utreda behovet av utbildning inom lantmäteriområdet. Mot bakgrund av den rådande bristen på civilingenjörer med lantmäteriutbildning skulle bl.a. möjligheterna prövas att anordna utbildning också vid någon annan högskola än tekniska högskolan i Stockholm (KTH).

Utredningen har överlämnat ett delbetänkande, Lantmäteriutbildningar i Luleå och Lund (SOU 1991:96) till statsrådet Thurdin vid miljö- och naturresursdepartementet med förslag om lokalisering av en lantmäterilinjé till universitetet i Lund med 30 platser fr.o.m. budgetåret 1992/93. Vidare föreslås att civilingenjörsutbildning med inriktning mot geografisk informationsteknologi inrättas vid högskolan i Luleå fr.o.m. budgetåret 1993/94.

Civilingenjörer med lantmäteriutbildning är verksamma inom många områden. Mätning, kartläggning och fastighetsbildning i statlig och kommunal regi har traditionellt hört till uppgifterna.

Fortfarande är det statliga lantmäteriet den största arbetsgivaren för civilingenjörer från lantmäterilinjén. Sedan början av 1970-talet är emellertid fastighetskontor, fastighetsbolag, värderingskonsulter och stora fastighetsägare de mest expansiva arbetsgivarna.

Utredaren konstaterar att det varit brist på civilingenjörer med lantmäteriutbildning under den senaste femårsperioden. Särskilt stor är bristen i södra och västra Sverige vilket hänger samman med att få studenter kommer från dessa regioner. Rekryteringen av studenter till lantmäterilinjén vid KTH i Stockholm sker huvudsakligen från den östra regionen. Mycket få studenter kommer från de södra och västra regionerna.

Enligt utredarens bedömning av arbetsmarknaden finns det på såväl kort som lång sikt ett behov av lantmäteriutbildade civilingenjörer utöver vad nuvarande utbildning kan tillgodose. Bristen bör avhjälpas på annat sätt än genom fler utbildningsplatser i Stockholm.

Utredaren har i samråd med i första hand Chalmers tekniska högskola och universitetet i Lund undersökt möjligheterna att etablera lantmäteriutbildning vid någon av dessa enheter.

Utredarens slutsatser innebär förslag till ökat antal platser för lantmäteriutbildning. Ökningen om 30 platser föreslås förläggas till universitetet i Lund fr.o.m. budgetåret 1992/93. I Lund finns förutsättning att anordna en utbildning som såväl till kvalitet som kvantitet svarar mot användarnas behov. Utbildning och forskning av betydelse för lantmäteriutbildningen finns inom bl.a. juridik och väg- och vattenbyggnadsom-

rådet. Vissa ytterligare forskningsresurser krävs emellertid för etablering av lantmäterilinjen vid universitetet i Lund. Utredaren föreslår två nya professurer vid universitetet i Lund, en i fastighetsinformationsteknologi och en i fastighetsrätt.

Utbildningens inriktning bör svara mot behovet av allmänt lantmäteritekniskt kunnande som finns i regionerna, dvs. den bör omfatta teknik, juridik, ekonomi och planering. Även fastighetsmarknadens internationalisering och informationsteknologins användning inom fastighetsområdet bör få en framträdande plats i utbildningen liksom miljöhänsyn vid utnyttjande av mark- och vattenresurserna.

Utredaren föreslår även etablering av lantmäteriutbildning till högskolan i Luleå. Inom högskolan har man arbetat fram en studieinriktning mot geografisk informationsteknologi (GIS) inom linjen för samhällsbyggnadsteknik. Med hjälp av det nya teknikområdet kan man bl.a. lösa problem med hantering av stora mängder data som gäller geografisk information. Den nya studieinriktningen ersätter geoteknologilinjens inriktning mot prospektering. Professur i geografisk informationsteknologi föreslås samtidigt inrättas vid högskolan i Luleå. Utbildningsplatserna föreslås tillkomma den 1 juli 1993.

Remissinstansernas synpunkter: Utredningen har inte remissbehandlats men utredaren har samrått med berörda intressenter och har lämnat en redogörelse för detta i betänkandet. Huvuddelen av intressenterna har tillstyrkt förslagen. KTH och Statstjänstemannaförbundet har därutöver i skrivelse till regeringen (1991-11-27) lämnat synpunkter på utredarens förslag. KTH överlämnar synpunkter på utredningen från lantmäterisektionen utan något eget ställningstagande.

Inom KTH har lantmäteriutbildningens inriktning och dimensionering varit förmål för översyn, vilket bl.a. lett till en ökning av antalet nybörjare från 90 till 100 fr.o.m. antagningen till höstterminen 1991.

Skälen för mitt förslag: Jag delar utredarens bedömning av behovet av civilingenjörer med lantmäteriutbildning. Med hänsyn till att behovet och svårigheterna att rekrytera lantmätare är störst i de västra och södra delarna av landet föreslår jag etablering av en lantmäterilinje vid universitetet i Lund. Jag beräknar medel för civilingenjörsutbildning inom lantmäteri vid universitetet i Lund motsvarande 30 platser (+1 500 000 kr.). Enligt min mening bör resurser för forskning prövas i samband med ställningstaganden inför forskningspropositionen för perioden 1993/94-1995/96.

Jag tar inte nu ställning till den föreslagna utbildningen vid högskolan i Luleå.

Med hänvisning till vad jag anförut hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att godkänna vad jag anförut om

1. riktlinjer för vilka kompetenskrav som bör ställas på den som skall utöva läraryrket (avsnitt 5.1),

2. inrättandet av en ny allmän utbildningslinje om 40 poäng för utbildning av lärare med inriktning på årskurserna 4–9 i grundskolan (avsnitt 5.2.2),

3. inrättandet av en ny allmän utbildningslinje om 40 poäng för utbildning av gymnasielärare och avvecklingen av nuvarande ämneslärarlinje om 40 poäng (avsnitt 5.3),

4. inrättandet av en påbyggnadslinje om 20 poäng för lärare för grundläggande utbildning av vuxna och avvecklingen av grundskollärlinjens variant för utbildning av lärare för grundläggande utbildning av vuxna (avsnitt 5.4),

5. statlig rektorsutbildning (avsnitt 7),

6. lokaliseringen av lantmåterilinen inom civilingenjörsutbildningen till universitetet i Lund den 1 juli 1992 (avsnitt 10).

Jag hemställer vidare att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anförut om

7. åtgärder vad gäller specialpedagogisk påbyggnadsutbildning (avsnitt 5.5),

8. barn- och ungdomspedagogiska utbildningar (avsnitt 5.7),

9. fortbildning av lärare (avsnitt 6),

10. högskolan för lärarutbildning i Stockholm (avsnitt 9).

ÅTTONDE HUVUDTITELN

B. Det offentliga skolväsendet

B 6. Fortbildning m.m.

1990/91	Utgift	91 469 549	Reservation 12 807 576*
1991/92	Anslag	178 896 000	
1991/92	Anslag exkl. mervärdeskatt	175 259 000	
1992/93	Förslag	81 379 000	

* exkl. mervärdeskatt

Under anslaget beräknas medel för den verksamhet med personalutbildning för skolväsendets behov som statens skolverk beslutar om.

Från anslaget betalas också kostnader för rektorsutbildning. Från anslaget anvisas medel för åtgärder som syftar till att förbättra tillgången på lärare i ungdomsskolan samt medel för utbildning av lärare vid skolor som skall medverka i den skolförlagda delen inom grundskollärlinjen. Från anslaget bekostas vidare bidrag till lärarorganisationer m.fl. för fortbildningsverksamhet och publikationer, bidrag till skolpersonal för deltagande i internationella kurser och konferenser samt medel för lärarstipendier för individuellt motiverad fortbildning. Inom anslaget disponerar skolverket också medel för planering och uppföljning samt information om personalutbildning i skolan.

Statens skolverk

1. För ändamål som innevarande budgetår bekostas från anslaget beräknar skolverket pris- och löneomräkning med 6 988 800 kr.

2. Skolverket föreslår att medel till skolledarhögskolan i Örebro förs över till högskolans anslag (-540 000 kr.).

3. Skolverket beräknar medelsbehovet för budgetåret 1992/93 för ändamål som bekostas under anslaget till 181 407 000 kr.

4. Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) har i skrivelse den 18 november 1991 hemställt att särskilda medel avsätts under anslagen B 5. Forskning inom skolväsendet och B 6. Fortbildning m.m. för forsknings- resp. fortbildningsinsatser till stöd för handikappade elever i skolan.

Föredragandens överväganden

I årets budgetproposition har under detta anslag föreslagits ett preliminärt beräknat belopp om 185 093 000 kr. i avvaktan på denna proposition. Därvid beräknades pris- och löneomräkning med 12 247 000 kr. Med hänsyn till det rationaliseringskrav som enligt budgetdirektiven

åligger all statlig verksamhet har anslaget minskats med 875 000 kr.(1). Vidare beräknades medel för skolledarhögskolan i Örebro under anslaget D 13. Lokala och individuella linjer samt fristående kurser (- 578 000 kr.). (2)

Beträffande inriktningen av fortbildningsinsatserna under de närmaste åren hänvisas till vad jag anfört under avsnitt 6. Ur detta anslag bör vidare som hittills vissa medel kunna användas för fortbildningsinsatser som omfattar all personal vid de statliga specialskolorna. Jag finner däremot inte anledning att särskilt ange en medelsram för insatser för stöd till handikappade elevers skolgång. Omfattningen av sådana insatser, som kan växla från tid till annan, bör kunna beslutas av skolverket efter samråd med SIH. (4)

Medlen för särskilda åtgärder under detta anslag som syftar till att förbättra tillgången på lärare bör fr.o.m. nästa budgetår beräknas under anslaget D 11. Utbildning för undervisningsyrken (- 98 214 000 kr.).

Vidare bör medlen som hittills använts vid universitetet i Uppsala för viss internationell lärarfortbildning samt språkassistentverksamhet m.m. anvisas under anslaget D 11. Utbildning för undervisningsyrken, anslagsposten universitetet i Uppsala (- 5 500 000 kr.).

Hemställan

Med hänvisning till vad jag anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

11. att till *Fortbildning m.m.* för budgetåret 1992/93 anvisa ett reservationsanslag på 81 379 000 kr.

D. Grundläggande högskoleutbildning

D 8. Utbildning för tekniska yrken

1990/91	Utgift	1 217 258 000	Reservation 59 112 000 ¹⁾
1991/92	Anslag	1 480 014 000	
1991/92	Anslag exkl. mervärdeskatt	1 441 324 000	
1992/93	Förslag	1 619 954 000	

¹⁾ När statsbudgeten för budgetåret 1990/91 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om vissa merkostnader för löner.

Detta anslag avser grundläggande utbildning för tekniska yrken vid de statliga högskoleenheterna inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde. Under anslaget beräknas medel för allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer inom denna utbildningssektor. Under anslaget beräknas vidare medel för försöksverksamhet med ingenjörsutbildning.

I årets budgetproposition redovisade jag min avsikt att återkomma till riksdagen beträffande förslag om en civilingenjörsutbildning inom lantmäteriområdet i Lund. I avvaktan på föreliggande proposition beräknade jag anslaget till Utbildning för tekniska yrken till 1 618 454 000 kr.

Med hänvisning till vad jag tidigare anförts om lantmäteriutbildning (avsnitt 10 sid. 45 ff) beräknar jag medel motsvarande 30 nybörjarplatser för civilingenjörsutbildning inom lantmäteri vid universitetet i Lund (+ 1 500 000 kr.). Med ändring av vad jag förelagit i prop. 1991/92:100 bil. 9, s. 105 beräknar jag anslaget till (1 618 454 000 + 1 500 000 =) 1 619 954 000 kr.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

12. med ändring av vad som föreslagits i prop. 1991/92:100 bil. 9, s. 105, öka planeringsramarna för budgetåret 1992/93 i enlighet med vad jag har förordat,

13. till *Utbildning för tekniska yrken* för budgetåret 1992/93 anvisa ett reservationsanslag som är 1 500 000 kr högre än vad som beräknats i prop. 1991/92:100 bil. 9, s. 105.

D 11. Utbildning för undervisningsyrken

1990/91	Utgift	860 673 000	Reservation 74 083 000 ¹⁾
1991/92	Anslag	1 030 768 000	
1991/92	Anslag exkl. mervärdeskatt	1 010 652 000	
1992/93	Förslag	1 278 667 000	

¹⁾ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1990/91 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om vissa merkostnader för löner.

Detta anslag avser grundläggande utbildning för undervisningsyrken vid de statliga högskoleenheterna. Under anslaget beräknas medel för allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer inom denna yrkesutbildningssektor samt för vissa kurser m. m. I tabellen över planeringsramar finns en förteckning över den linjebundna utbildningen. Medel för kommunal högskoleutbildning inom sektorn beräknas under anslaget D 14. Bidrag till kommunal högskoleutbildning m.m.

Högskoleenhet/ Ändamål m.m.	1991/92	Beräknad ändring 1992/93	varav löne- och prisom- räkning
Föredraganden			
Högskolan för lärarut- bildning i Stockholm	159 183 000	+ 30 351 000	5 969 000
Konsfackskolan	4 052 000	+ 1 206 000	293 000
Musikhögskolan i Stockholm	16 157 000	+ 1 665 000	640 000
Idrottshögskolan i Stockholm	1 000 000	+ 13 855 000	70 000
Universitetet i Uppsala	58 298 000	+ 16 932 000	1 171 000
Högskolan i Eskilstuna/ Västerås	13 788 000	+ 1 440 000	526 000
Högskolan i Falun/ Borlänge	22 911 000	+ 1 871 000	729 000
Högskolan i Gävle/ Sandviken	25 228 000	+ 3 819 000	677 000
Högskolan i Örebro	30 699 000	+ 6 172 000	1 052 000
Universitetet i Linköping	76 226 000	+ 13 391 000	2 592 000
Högskolan i Jönköping	29 646 000	+ 3 577 000	1 321 000
Universitetet i Lund	106 881 000	+ 26 228 000	3 777 000
Högskolan i Halmstad	13 014 000	+ 1 191 000	547 000
Högskolan i Kalmar	24 013 000	+ 3 654 000	613 000
Högskolan i Kristianstad	28 952 000	+ 3 471 000	991 000
Högskolan i Växjö	31 809 000	+ 7 828 000	1 092 000
Universitetet i Göteborg	136 790 000	+ 47 595 000	5 693 000
Högskolan i Borås	3 248 000	+ 1 578 000	44 000
Högskolan i Karlstad	39 442 000	+ 17 728 000	1 088 000
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	4 622 000	+ 1 582 000	135 000
Universitetet i Umeå	81 467 000	+ 17 785 000	2 147 000
Högskolan i Luleå	39 006 000	+ 5 160 000	1 490 000
Högskolan i Sundsvall/ Härnösand	29 423 000	+ 2 325 000	1 248 000
Hemspråkslärarutbildning	1 043 000	- 1 043 000	
Utbildning av instruktörer för näringsliv och förvaltning	2 146 000	- 2 146 000	
Särskilda utbildningsåtgärder för vissa lärare m.m.	24 146 000	- 24 146 000	
Till universitets- och hög- skoleämbetets disposition	4 355 000	- 4 355 000	
Till regeringens disposition	3 107 000	+ 69 302 000	
Summa kr.	1 010 652 000	+ 268 015 000	34 104 000

Anslagsframställning jämte komplettering har avgivits av universi-
tets- och högskoleämbetet (UHÄ).

UHÄ:s förslag till ändring av anslagen innebär i korthet följande.

Ändamål Kostnad budgetåret 1992/93 (tkr.)			
2	<i>Förändringar av anslagsteknisk natur</i>		
2.1	Omföring mellan anslag, UUm	-	2 495 000
2.2	Idrottslärlinjen m.m., HLS, IHS	+	433 000
2.3	Hemspråkslärlärodbildning	-	1 043 000
	Utveckling, utvärdering av språkprov		
	m.m., UG	+	240 000
	Genomförande av språkprov, HLS, HE/V,		
	ULi, UL, UG	+	120 000
	Stöddinsatser, HLS, UL, UG	+	610 000
	Bilateralt samarbete UHÄ	+	73 000
2.4	Medel för utbildning av instruktörer		
	för näringsliv och förvaltning,		
	HLS, Instr	±	0
<i>Summa under 2</i>		-	2 062 000
3	<i>Konsekvenser av tidigare beslut</i>		
3.1	Bildlärlinjen, UUm	+	1 084 000
3.2	Fritidspedagoglinjen, 100 p, HLS, UL,		
	UG, UHÄ	+	1 367 000
3.3	Förskollärlinjen, 100 p, ULi, HH,		
	HT/U, HLu, UG, HJ, HH, HLS, HB	+	986 000
	Förskollärlinjen, 50 p, UG, HJ,		
	HS/H, UHÄ	+	1 799 000
3.4	Grundskollärlinjen inriktn 1-7,		
	140 p, UU, HG/S, HK	+	5 997 000
	Grundskollärlinjen inriktn 4-9,		
	140-180 p, HLS, UU, ULi, UL, UG,		
	UUm	+	13 661 000
3.5	Idrottslärlinjen, 160 p, HÖ	-	716 000
3.6	Slöjdlärlinjen, 40 p, ULi	-	688 000
3.7	Ämneslärlinjen förlängning,		
	HLS, UU, ULi UL, UG, UUm	+	3 382 000
3.8	Idrottshögskola, styrelse, rektorsämbetet,		
	forskningsanknytning, etc, IHS	+	1 400 000
<i>Summa under 3</i>		+	28 272 000
Summa punkterna 2-3		+	26 210 000

HLS = högskolan för lärarutbildning i Stockholm, KF = konstfackskolan, SMH = musikhögskolan i Stockholm, IH = idrottshögskolan i Stockholm, UU = universitetet i Uppsala, HE/V = högskolan i Eskilstuna/Västerås, HF/B = högskolan i Falun/Borlänge, HG/S = högskolan i Gävle/Sandviken, HÖ = högskolan i Örebro, ULi = universitetet i Linköping, HJ = högskolan i Jönköping, UL = universitetet i Lund, HH = högskolan i Halmstad, HK = högskolan i Kalmar, HKr = högskolan i Kristianstad, HV = högskolan i Växjö, UG = universitetet i Göteborg, HB = högskolan i Borås, HKs = högskolan i Karlstad, HT/U = högskolan i Trollhättan/Uddevalla, UUm = universitetet i Umeå, HLu = högskolan i Luleå, HS/H = högskolan i Sundsvall/Härnösand.

UHÄ hemställer att

1. planeringsramar fastställs i enlighet med vad som ovan förordats,
2. under reservationsanslaget D 8. Utbildning för undervisningsyrken anvisas för budgetåret 1992/93 1 036 861 000 kronor med av UHÄ angiven fördelning på anslagposter.

Planeringsramar (nybörjarplatser) för sektorn för utbildning för undervisningsyrken budgetåret 1992/93

Utbildningslinje/påslag	HLS	KP	SMH	IH	UU	HEA	HF/B	HGS	HÖ	ULi	HJ	UL	HH	HK	HKr	HV	UG	HB	HKs	HTA	UUm	HLu	HS/H	Summa
Barnvårdslärarlinjen, 120 p																								
Bildlärarlinjen, 120 p		40																			36			76
Folkhögskollärarlinjen, 40 p										75														75
Fritidspedagoglinjen, 100 p	154					60	36	30	72	60	60	96	30	30	30	60	84		60		30	36	30	958 ¹
Förskollärarlinjen, 100 p	708				60	144	102	144	120	180	120	270	120	120	138	120	300	60	150	60	120	150	120	3306 ²
Grundskollärarlinjen, 140 - 180 p grenen för utbildning av lärare för åk 1 - 7	340				144		120	120		144	144	180		120	144	144	276		156		156	132	120	2440
grenen för utbildning av lärare för åk 4 - 9	222				136					120		125					179		60		130			972
Praktisk pedagogisk utbildning, 40 p lärare för åk 4 - 9	90				60				50	50		70				50	60		60		50			540
Handels- och kontorslärar- linjen, 40 p	24											24					12				12			72
Hushållslärarlinjen, 120 p																	12							12
Idrottslärarlinjen, 120 p				72					60															132
Industri- och hantverkslärar- linjen, 40 p	148											124					120				78		36	506
Musiklärarlinjen, 160 p			62						40			42					46					40		230 ³
Slöjdlärarlinjen, 40 p										48														48
Slöjdlärarlinjen, 120 p										36														36
Studie- och yrkes- orienteringslinjen, 120 p	30											60									60			150
Textillärarlinjen, 120 p					12												24				12			48
Vårdlärarlinjen, 60 p	96				48					32		72					96				48			392

Utbildningslinje/poäng	HLS	KF	SMH	IH	UU	HE/V	HF/B	HG/S	HÖ	ULi	HJ	UL	HH	HK	HKr	HV	UG	HB	HKs	HT/U	UUm	HLu	HS/H	Summa
Ämneslärarlinjen, 160 - 220 p	50				42					20		40					40				20			212
Ämneslärarlinjen, 40 p																								
Gymnasieämneshögskolan, ny, 40 p	110				60					60		70					110				40			450
Lärarlinjen för jordbruk, skogsbruk, och trädgårdsskötsel*, 20 p					72																			72
Specialpedagogiska påbyggnadslinjen*, 40 - 60 p	192											96					120				96			504
Grundl vuxenutbildning påbyggnadslinje, 20 p																								
Pedagogik/metodiklärarlinjen*, 20 p	18																18							36
Summa	2 182	40	62	72	634	204	258	294	342	825	324	1 269	150	270	312	374	1 497	60	486	60	888	358	306	11 267 ⁴

*Påbyggnadslinje.

¹ Härav avser minst 50 platser 50-poängsutbildning. Därutöver finns 146 platser 50-poängsutbildning varav 8 vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm, 18 vid universitetet i Lund, 24 vid universitetet i Göteborg.

² Härav avser minst 550 platser 50-poängsutbildning och minst 167 platser i Stockholm, Eskilstuna/Västerås, Linköping, Lund, Växjö, och Göteborg utbildning för tvåspråkiga studerande.

³ Härtill kommer 30 platser landstingskommunal högskoleutbildning i Arvika.

⁴ Härtill kommer tillfälliga platser för särskilda åtgärder inom lärarutbildningssektorn.

HLS = högskolan för lärarutbildning i Stockholm, KF = konstfackskolan, SMH = musikhögskolan i Stockholm, IH = Idrottshögskolan i Stockholm, UU = universitetet i Uppsala, HE/V = högskolan i Eskilstuna/Västerås, HF/B = högskolan i Falun/Borlänge, HG/S = högskolan i Gävle/Sandviken, HÖ = högskolan i Örebro, ULi = universitetet i Linköping, HJ = högskolan i Jönköping, UL = universitetet i Lund, HH = högskolan i Halmstad, HK = högskolan i Kalmar, HKr = högskolan i Kristianstad, HV = högskolan i Växjö, UG = universitetet i Göteborg, HB = högskolan i Borås, HKs = högskolan i Karlstad, HT/U = högskolan i Trollhättan/ Uddevalla, UUm = universitetet i Umeå, HLu = högskolan i Luleå, HS/H = högskolan i Sundsvall/Härnösand.

I årets budgetproposition har, i avvaktan på föreliggande proposition, anslaget till Utbildning för undervisningsyrken förts upp med i förhållande till innevarande budgetår oförändrat belopp, 1 010 651 000 kr.

Sammanfattning av mina förslag

Jag ansluter mig till UHÄ:s förslag vad gäller uppföljning av de förslag som anmäldes i förra årets budgetproposition och förändringar av anslagsteknisk natur.

Jag kommer i det följande att behandla lärarförsörjningen med anledning av UHÄ:s rapport om det framtida lärarbehovet.

Regeringen har i budgetpropositionen föreslagit att 1 450 nya utbildningsplatser skall avse utbildning av lärare. Jag förslår att dessa fördelas med 460 nybörjarplatser till grundskollärarytbildning, inriktningen mot årskurserna 1-7, 540 nybörjarplatser till den nya grundskollärarytbildningen, inriktningen mot årskurserna 4-9, 300 nybörjarplatser till den nya gymnasielärarytbildningen samt 150 nybörjarplatser till praktisk-estetiska ettämnesutbildningar (bild, musik och idrott).

Jag föreslår vidare att 43 900 000 kr. skall reserveras för särskilda åtgärder för att förbättra lärartillgången, för utbildning av oexaminate lärare, olika vidareutbildningsinsatser samt för projekt i syfte att stärka samverkan mellan skola och högskola.

Jag har haft UHÄ:s rapport som utgångspunkt för mina förslag.

Jag övergår nu till att redovisa mina överväganden när det gäller lärarförsörjningen och den nämnda fördelningen av den i årets budgetproposition föreslagna utökningen av utbildningsplatserna för lärarytbildning.

Lärarförsörjningen

Det finns för närvarande ungefär 105 000 grundskollärare och 31 000 gymnasielärare anställda i den svenska skolan. Av dessa var under år 1990 ungefär 7 000 grundskollärare och 2 000 gymnasielärare tjänstlediga. Under år 1990 fanns det 874 000 elever i grundskolan och 257 400 i gymnasieskolan. Lärarantalet har varit relativt konstant under det senaste decenniet, trots att antalet elever har minskat sedan mitten av 1980-talet. Detta har fått till följd att lärartätheten har ökat markant. Under läsåret 1989/90 gick det 10,6 elever per lärare i grundskolan och 12,3 i gymnasieskolan. Vid början av 1980-talet var motsvarande andelar 12,2 elever per lärare i grundskolan och 13,5 elever per lärare i gymnasieskolan.

Andelen behöriga lärare var i början av 1980-talet ca 86 % i såväl grundskolan som gymnasieskolan. År 1990 var motsvarande andelar 92 resp. 93 %. Inom vuxenutbildningen har andelen behöriga lärare ökat från 76 % under läsåret 1984/85 till 94 % under läsåret 1989/90. Sett över ett decennium har andelen behöriga lärare således kommit upp på en betydligt högre nivå. Samtidigt bör det påpekas att andelen behöriga

grundskollärare nådde en toppnivå under år 1987 och 1988, då den uppgick till drygt 95 %, och har därefter sjunkit något. Andelen behöriga gymnasielärare har dock ökat kontinuerligt under 1980-talet.

Beskriven på detta sätt synes tillgången på lärare vara tillfredsställande. I själva verket har Sverige, möjligen med undantag av Danmark och Norge, den högsta lärartätheten i världen. Andelen behöriga lärare är också relativt god. Även om situationen i sin helhet sett på detta sätt får anses vara tillfredsställande finns problem *dels* när det gäller rekryteringen till vissa lärarutbildningar, *dels* när det gäller den regionala tillgången på utbildade lärare. Det har t.ex. varit svårt att fylla platserna på grundskollärlinjen, särskilt när det gäller inriktningen mot matematik och naturorienterande ämnen, utbildning till lärare inom det praktiskt-estetiska ämnesområdet samt den specialpedagogiska påbyggnadslinjen. Uppgifterna om antagningen under innevarande budgetår tyder emellertid på en kraftigt förbättrad ansökningsfrekvens till grundskollärlinjen. Det kan emellertid knappast uteslutas att den förbättrade situationen är betingad av den ekonomiska konjunkturen.

Tillgången på behöriga lärare varierar kraftigt mellan olika regioner och kommuner. Stockholms län har tillsammans med Gotlands län den högsta andelen obehöriga lärare i landet (12,5 %) medan Blekinge, Malmöhus och Hallands län endast har en tredjedel så hög andel obehöriga lärare (4–5 %). Än mer dramatiska skillnader finns mellan olika kommuner. Så har t.ex. Piteå kommun mindre än en procent obehöriga lärare (0,8 %) medan i Dals-Eds kommun nästan var fjärde (24,3 %) lärare är obehörig.

Under de senaste åren har olika temporära åtgärder prövats för att öka utbildningsvolymen när det gäller grundskollärare. Fr.o.m. budgetåret 1990/91 har särskilda medel i detta syfte anvisats under anslaget B 6. Fortbildning m.m. Under innevarande budgetår har drygt 92 milj.kr. anvisats. Medlen har använts för utökning av den reguljära utbildningen, decentraliserad utbildning, distansutbildning, utbildning av yrkesverksamma lärare utan formell utbildning, vidareutbildning av förskollärare, fritidspedagoger och hemspråkslärare till grundskollärare. Genom de särskilda insatserna antogs under budgetåret 1990/91 ytterligare 726 studerande till grundskollärlinjen. Totalt antogs under detta år ca 3 200 studerande till grundskollärlinjen. Under innevarande budgetår beräknas nyantagningen öka ytterligare till ungefär 4 600 studerande.

I en rapport (reviderade beräkningar av lärarbehovet; UHÄ-rapport 1991:15) har UHÄ reviderat sina tidigare prognoser när det gäller det framtida lärarbehovet. UHÄ:s nya prognoser indikerar ett kraftigt ökat behov av lärare i framtiden. De viktigaste skälen härför är det ökade barnafödandet, riksdagens beslut om flexibel skolstart, den nya gymnasieskolan samt ökade pensionsavgångar bland lärarna. På kort sikt räknar UHÄ med ett ökat behov av grundskollärare på låg- och mellanstadierna. Behovet av ämneslärare i gymnasieskolan kommer enligt prognosen att öka vid mitten av 1990-talet för att nå en topp vid slutet av decenniet.

Sammanfattningsvis beräknar UHÄ att följande åtgärder behöver vidtas för att trygga tillgången på lärare:

- Antagningen för den reguljära utbildningen inom inriktningen mot årskurserna 1-7 i grundskolan bör höjas från 1 980 till ca 2 500 nybörjarplatser.

- De särskilda utbildningsinsatserna inom inriktningen mot årskurserna 1-7, främst i form av vidareutbildning av förskollärare, fritidspedagoger och hemspråkslärare bör utökas med ytterligare 900 utbildningsplatser per år under de kommande fyra budgetåren.

- Antalet nybörjarplatser inom inriktningen mot årskurserna 4-9 bör ökas kraftigt från idag 1 715 till ca 3 100 platser per år.

- Antalet utbildningsplatser för lärare i teoretiska ämnen för gymnasieskolan och vuxenutbildningen bör utökas från ca 360 till 1 800 platser per år.

Min bedömning: Det är enligt min mening uppenbart att behovet av lärare på låg- och mellanstadierna kommer att öka under de närmaste åren. Behovet på längre sikt är mer svårbedömt med hänsyn till att flera av de faktorer som UHÄ:s rapport grundas på kan komma att förändras på några års sikt.

Jag gör en annan bedömning av det kommande lärarbehovet än vad UHÄ gör. Den konjunkturbetonade avtrappningen till andra yrkesgrupper som idag upphört kommer enligt regeringens uppfattning att vändas till ett positivt inflöde. Behöriga lärare kommer att återvända till det yrke man är utbildad för. Vidare gör jag en annan bedömning av de framtida födelsetalen. Det är inte troligt att 1980-talets höga födelsetal kommer att vara bestående. Effekterna av den nya gymnasieskolan och den nedsatta undervisningsskyldigheten för vissa lärarkategorier är också svårbedömda i ett längre perspektiv.

De insatser för att ytterligare förbättra lärartillgången som jag i det följande kommer att föreslå utgår således från att tendensen i UHÄ:s rapport är riktig men att den kraftiga ökning av behovet som förutses på längre sikt behöver analyseras närmare innan ställning tas för en motsvarande ökning av resurserna till högskolans lärarutbildningar.

De förslag som jag mot denna bakgrund lägger fram kommer att innebära en väsentlig ökning av tillgången på lärare. För budgetåret 1992/93 beräknar jag att antagningen på grundskollärlärlinjerna med inriktning mot årskurserna 1-7 och 4-9 kommer att kunna öka med ca 2 000 platser så att totalt ca 5 300 studerande kan antas. Jag har därvid räknat med att de särskilda temporära insatserna för att förbättra tillgången på lärare kommer att behövas även i fortsättningen. Om man därtill lägger den ytterligare ökning av examinationen till följd av mina förslag om nya lärarutbildningar bedömer jag att behovet väl kommer att kunna tillgodoses såväl på grund- som gymnasieskolnivå.

Det förtjänar att påpekas att erfarenheterna visar att avståndet till lärarutbildningen har stor betydelse för tillgången på utbildade lärare. Ju kortare avstånd till lärarutbildningen är desto högre är i regel också andelen behöriga lärare i skolan. Detta är ett förhållande som bör beak-

tas av högskolorna så att de inte står främmande för att temporärt förlägga utbildningen till andra orter än högskolcorten.

Prop. 1991/92:75

Nya resurser för lärarutbildningen

Regeringen har i årets budgetproposition redovisat förslag angående nya utbildningsplatser i högskolan och föreslagit att 1 450 nya platser av dessa skall gå till lärarutbildningen. Jag har därutöver räknat med ytterligare platser inom ramen för de medel som reserverats för särskilda åtgärder för att förbättra lärartillgången.

Mot bakgrund av vad jag nyss anfört om lärarförsörjningen övergår jag nu till att redovisa mina förslag till fördelning av dessa platser på olika lärarutbildningar.

Mina förslag till nybörjarplatser för olika linjer inom denna sektor framgår av tabellen för planeringsramar.

Grundskollärarutbildningen

Antalet reguljära nybörjarplatser är under innevarande budgetår 2 952. Av dessa är 1 980 nybörjarplatser för utbildning av lärare med inriktning på undervisning i årskurserna 1-7 och 972 med inriktning på årskurserna 4-9.

Jag föreslår att antalet nybörjarplatser på utbildningen med inriktning på undervisning i årskurserna 1-7 ökas med sammanlagt 460 fördelat på högskolenheterna enligt följande (nuvarande antal anges inom parentes): Högskolan för lärarutbildning i Stockholm (240) +100, universitetet i Uppsala (120) +24, universitetet i Linköping (120) +24, högskolan i Jönköping (120) +24, universitetet i Lund (144) +36, högskolorna i Kristianstad (120) +24 och Växjö (120) +24, universitetet i Göteborg (144) +132, högskolan i Karlstad (120) +36 och universitetet i Umeå (120) +36.

Jag föreslår att de högskoleenheter som för närvarande utbildar lärare med inriktning på undervisning i årskurserna 4-9 tilldelas sammanlagt 540 nybörjarplatser för den nya utbildning jag tidigare redogjort för. Platserna som avser 40 poäng praktisk-pedagogisk utbildning föreslås fördelade enligt följande: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm 90, universiteten i Uppsala 60, Linköping 50, Lund 70, Göteborg 60, högskolan i Karlstad 60 samt universitetet i Umeå 50.

Jag föreslår vidare att högskolorna i Örebro och Växjö tilldelas 50 platser vardera för den nya utbildningen. Växjö har redan utbildning av grundskollärare med inriktning på årskurserna 1-7. Örebro har idrottslärarutbildning och musik som ett-ämnesutbildningar samt tvåämnesutbildning med idrott och annat ämne med inriktning på grundskolans årskurser 4-9. Ämnestudierna i det andra ämnet måste studenterna inhämta vid universitetet i Uppsala med vilken högskolan samarbetar i denna lärarutbildning. Genom mitt förslag kan högskolan i Örebro själva anordna tvåämnesutbildning.

Mina skäl är följande. Riksdagen har tidigare framhållit att det är angeläget att basorganisationen för lärarutbildningen blir så stabil som

möjligt. Riksdagen har vidare framhållit att endast i samband med ett ökat lärarutbildningsbehov kan det vara aktuellt att inrätta utbildning av lärare för årskurserna 4-9 vid några nya högskoleenheter. Enligt min mening har högskolorna i Örebro och Växjö tillräcklig ämnesteoretisk kompetens inom såväl det humanistiska och samhällsvetenskapliga som inom det naturvetenskapliga fakultetsområdet. De båda högskoleenheterna har tidigare bedrivit fullständig lärarutbildning och bibehållit sin kompetens. Bägge fyller väl sina platser i lärarutbildningen och behovet av lärare i regionerna som har relativt stora "upptagningsområden" är stort.

Med hänvisning till vad jag nyss anfört och med anledning av det ökade lärarbehovet anser jag det motiverat att nu inrätta grundskollärarytbildning med inriktning på undervisning i årskurserna 4-9 enligt den av mig presenterade nya formen vid dessa två högskoleenheter:

Gymnasielärarutbildningen

Ämneslärarlinjen om 40 poäng finns för närvarande vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm samt vid universiteten. Antalet platser är 150.

Jag har för den nya gymnasielärarutbildning för vilken jag tidigare redogjort räknat med utökning om sammanlagt 300 nybörjarplatser. Platserna avser 40 poäng praktisk-pedagogisk utbildning och föreslås fördelade enligt följande på högskoleenheterna (antal platser på nuvarande ämneslärarlinjen, 40 poäng, anges inom parentes).

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm (40) + 70, universiteten i Uppsala (20) + 40, Linköping (20) + 40, Lund (30) + 40, Göteborg (30) + 80 och Umeå (10) + 30.

Praktisk-estetiska utbildningar

Idrottshögskolan i Stockholm

Enligt riksdagens beslut (prop. 1990/91:100, bil. 10 s. 113 ff, UbU 11, rskr. 355) skall en idrottshögskola i Stockholm inrättas. Regeringen har vidtagit nödvändiga förberedelser för att verksamheten i enlighet med riksdagens beslut skall kunna starta den 1 juli 1992.

Idrottshögskolan skall bedriva grundläggande utbildning i idrott för skolväsendets, idrottsrörelsens och andra avnämares behov. Huvuduppgiften är att medverka i lärarutbildningen.

Av de 69 nybörjarplatserna för idrottslärarutbildning vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm skall enligt riksdagens beslut 24 överföras till idrottslärarlinjen vid den nya idrottshögskolan. Resterande 45 platser, som avser specialidrottslärarutbildning skall enligt beslutet avvecklas och medlen successivt överföras till anslaget D 13. Lokala och individuella linjer samt fristående kurser för utveckling av nya linjer och kurser inom idrottshögskolans verksamhetsområde. Jag har dock även för budgetåret 1992/93 beräknat medlen även för dessa nya ända-

mål under förevarande anslag men med avsikt att de skall användas för nyss nämnda utbildningsändamål.

Jag övergår nu till att redovisa mina förslag till utökning av antalet nybörjarplatser på de praktisk-estetiska linjerna.

Jag föreslår en utökning med sammanlagt 150 platser fördelade på följande sätt (nuvarande antal platser angivna inom parentes):

Bildlärarlinjen: Konstfackskolan i Stockholm (24) + 16, universitetet i Umeå (24) + 12.

Musiklärarlinjen: Musikhögskolan i Stockholm (52) + 10, högskolan i Örebro (30) + 10, universitetet i Lund (32) + 10, Göteborg (36) + 10 och högskolan i Luleå (30) + 10.

Idrottslärarlinjen: Idrottshögskolan i Stockholm (24) + 48 och högskolan i Örebro (36) + 24.

Hushållslärarlinjen: Frågan om dimensioneringen bör tas upp inför nästa treåriga budgetperiod.

Förskolläro- och fritidspedagogutbildning

Jag förslår oförändrad dimensionering av dessa utbildningar. Det bör ankomma på regeringen att, i mån av behov, fördela de platser som innevarande budgetår fördelats av UHÅ, nämligen 96 platser 50-poängsutbildning vid fritidspedagoglinjen och 520 platser 50-poängsutbildning vid förskolläro- och fritidspedagoglinjen. Konsekvenskostnader för tidigare startade utbildningar har beräknats under anslaget till respektive högskola. Resterande medel har beräknats under anslagsposten Till regeringens disposition.

Påbyggnadsutbildning, 20 poäng, för lärare för grundläggande utbildning av vuxna

Jag har räknat med att denna utbildning skall kunna finansieras med de medel som frigörs genom avvecklingen av den nuvarande lärarutbildningen för grundläggande utbildning av vuxna vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm och universitetet i Linköping.

Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning

De medel som innevarande budgetår beräknats för påbyggnadskurser vid den specialpedagogiska påbyggnadslinjen under anslagsposten Till universitets- och högskoleämbetets disposition har för budgetåret 1992/93 beräknats under resp. högskolas anslag.

Jag har därutöver, under anslagsposten Till regeringens disposition beräknat ev. behov av medel som kan följa av vad jag tidigare anfört om bl.a. teckenspråksutbildning för blivande lärare.

Jag har tidigare redogjort för de särskilda åtgärder som hittills vidtagits för att förbättra lärartillgången. Medlen för ändamålet har sedan budgetåret 1990/91 anvisats över anslaget B 8. Fortbildning m.m. och genom särskilda regeringsbeslut disponerats av universitet och högskolor. Jag föreslår att medlen beräknas under förevarande anslag och ökas med 39 564 000 kr. Av de medel, 137 778 000 kr., som föreslås för budgetåret 1992/93 avser 86 923 000 kr. andra- och tredjeårskostnader för tidigare startade utbildningar. Jag har i mina beräkningar fördelat dessa på respektive högskoleenhet. Resterande belopp, 50 855 000 kr., föreslås reserveras till regeringens disposition. Jag anser att dessa medel i första hand även fortsättningsvis bör användas för utbildning av oexaminerade lärare i områden där många sådana finns. Medlen bör också användas för vidareutbildning av hemspråklärare, forskollärare och fritidspedagoger. Särskilt bör situationen i regionalpolitiskt prioriterade områden beaktas. De bör även kunna användas för andra lärarutbildningsåtgärder. Särskilt bör beaktas insatser för att förbättra rekryteringen av lärarstuderande med inriktning mot matematik och naturvetenskapliga ämnen. Enligt min mening bör dessa medel även få komma ifråga för projekt i syfte att stärka kontakterna mellan skola och högskola.

Regeringen bör bemyndigas att under budgetåret i mån av behov öka dimensioneringen av lärarutbildningen.

Som jag föreslog i budgetpropositionen bör de medel för skolledarfortbildningen som bedrivs vid högskolan i Örebro och som innevarande budgetår beräknats under anslaget B 6. Fortbildning m.m. fr.o.m. budgetåret 1992/1993 anvisas under anslaget D 13. Lokala och individuella linjer samt fristående kurser (+ 578 000 kr.). Jag föreslår vidare att ytterligare medel skall anvisas för ändamålet (+ 422 000 kr.) under förevarande anslag.

Fortbildningsavdelningen vid universitetet i Uppsala föreslås som tidigare redovisats i avsnitt 6 få ansvaret för samordning av lärarfortbildning av internationell karaktär och språkassistentverksamhet m.m. Medel för denna verksamhet anvisas innevarande år från anslaget B 6. Fortbildning m.m. men bör fr.o.m. budgetåret 1992/93 anvisas över detta anslag (+ 5 500 000 kr.).

Mina förslag i fråga om nybörjarplatser för budgetåret 1992/93 för linjer inom sektorn framgår av tabellen för planeringsramar. Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget till (1 010 652 000 kr. + 268 015 000 kr.) = 1 278 667 000 kr.

Övriga frågor

Under innevarande budgetår har avtal slutits mellan staten och svenska kommunförbundet om statens ersättning till kommuner som bereder studerande praktik vid dels lärarutbildningar, dels studie- och yrkesorienteringslinjen. Kostnaderna härför ryms inom ramen för anvisade medel.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

13. att fastställa planeringsramar för budgetåret 1992/93 i enlighet med vad jag förordat,

14. bemyndiga regeringen att i mån av behov öka dimensioneringen i lärarutbildningen,

15. att till *Utbildning för undervisningsyrken* för budgetåret 1992/93 anvisa ett reservationsanslag på 1 278 667 000 kr.

G. Lokalförsörjning

G 1. Inredning och utrustning av lokaler vid högskolenheterna m.m.

I prop. 1991/92:100 bil. 9, s. 221 har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition om lärarutbildning m.m., för budgetåret 1992/93 till inredning och utrustning av lokaler vid högskolenheterna m.m. beräkna ett reservationsanslag på 858 000 000 kr.

De nya utbildningsplatser som jag har föreslagit tidigare i denna proposition medför kostnader för lokaler, inredning och utrustning. För budgetåret 1992/93 beräknar jag meddelsbehovet till 872 600 000 kr. Jag avser att senare föreslå regeringen att fördela tillgängliga medel.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att under åttonde huvudtitelns reservationsanslag

16. till *Inredning och utrustning av lokaler vid högskolenheterna m.m.* för budgetåret 1992/93 anvisa ett belopp som är 14 600 000 kr. högre än vad som anvisats i prop. 1991/92:100 bil. 9, s. 221.

13 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom propositionen förelägga riksdagen vad föredraganden anfört för de åtgärder och de ändamål som föredraganden hemställt om.

Lärarexamen för grundskolan*Grundskollärarexamen*med inriktning på undervisning
i årskurserna 1-7 eller 4-9Grundskollärar-
linjen 1-7 och 4-9**Lärarexamen för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen***Gymnasielärarexamen*med inriktning på undervisning
i teoretiska ämnen eller yrkesämnenaÄmnes
Vård
Industri- och hantverk
Handel- och kontor
Hushåll
Barnavård
Jordbruk, skogsbruk och
trädgårdsskötsel**Lärarexamina för undervisning i grundskola och gymnasium****Praktisk-estetiska***Bildlärarexamen**Musiklärarexamen**Slöjdlärarexamen*med inriktning på textilslöjd eller
trä- och metallslöjd*Idrottslärarexamen**Hushållslärarexamen*

bildlärarlinjen

musiklärarlinjen

slöjdlärarlinjen

idrottslärarlinjen

hushållslärarlinjen

Lärarexamina för lärare i barnomsorg och skolbarnsomsorg*Barn- och ungdomspedagogisk examen*med inriktning på arbete som
förskollärare eller fritidspedagogförskollärarlinjen
fritidspedagoglinjen**Övriga examina***Specialpedagogexamen*specialpedagogisk
påbyggnadslinje

Grundskollärarexamen

Mål

Den som avlägger grundskollärarexamen skall ha förvärvat de kunskaper och färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som lärare i grundskolan kunna arbeta för att förverkliga denna skolforms mål enligt gällande läroplaner samt att medverka till utveckling av skolans hela verksamhet.

Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat goda och för kommande läraruppgifter relevanta ämneskunskaper med en för aktuella stadier och kommande undervisningsuppgifter avpassad avvägning mellan

- * grundläggande kunskaps-/färdighetsstrukturer
- * erfarenhet av att själv identifiera, formulera och lösa uppgifter och problem
- * färdighet i att arbeta i och med vetenskapliga teorier samt
- * förmåga att utnyttja förvärvade kunskaper och färdigheter för att belysa synsätt och förhållningssätt till övergripande frågor som existentiella och etiska frågor, miljöfrågor, internationella och interkulturella frågor etc.

Detta innebär också att den studerande oavsett inriktning av studerna skall ha

förvärvat ett helhetsperspektiv på barns och ungdomars utveckling och inläring, på kunskaper och färdigheter samt på skolans uppgifter i samhället,

tränats i att med utgångspunkt från målen för grundskolan bearbeta de didaktiska frågorna om vad som skall väljas ut som innehåll i undervisningen i grundskolan, varför just detta innehåll bör väljas och hur innehållet skall struktureras, organiseras och behandlas i undervisningen beroende på årskurs, ämnen och elever,

förvärvat god förståelse för utvecklings- och gruppsykologiska förhållanden baserad på både teoretiska modeller och praktisk erfarenhet av vad som sker i olika utvecklings-, inlärnings- och undervisningsprocesser samt kunskap om hur elevernas olika förutsättningar, sociala och kulturella bakgrund och könstillhörighet påverkar deras möjligheter att förstå och tillgodogöra sig undervisningen,

förvärvat god förmåga att leda och undervisa samt förmåga att genom val av innehåll och arbetssätt i undervisningen förebygga svårigheter, stödja elever med svårigheter och stimulera elever med särskilda förutsättningar och att möta olika slag av skolsvårigheter, funktionsstörningar och störda sociala relationer inom klassen,

förvärvat kunskap om målen och verksamhetsformerna inom hela grundskolan och inom de verksamheter grundskolan samverkar med,

utvecklat den egna förmågan att delta i lagarbete och i övrigt samarbete med lärare och annan personal i skolan samt med personal inom barnsomsorg, skolbarnsomsorg och gymnasieskola,

uppvävat ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till kunskap och undervisning och därmed ökat sin förmåga att analysera skolarbetet ur läroplanens, elevernas och lärarens perspektiv,

tränats i att planera och utvärdera sin egen undervisning, att aktivt delta i skolans utvecklingsarbete och att genom att tillgodogöra sig forskning och utvecklingsarbete kontinuerligt utveckla sitt yrkeskunnande.

Den studerande som erhåller examen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 skall ha förvärvat särskild kännedom om den grundläggande läs- och skrivinläringen och om den grundläggande matematikinläringen.

Olika former av grundskolläraryxamen

Grundskolläraryxamen utfärdas för inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 eller för inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9.

Grundskolläraryxamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 utfärdas för olika fördjupningsalternativ och varianter.

Grundskolläraryxamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 utfärdas för olika specialiseringsalternativ.

Utbildningens längd

Utbildningen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 omfattar minst 140 poäng.

Utbildningen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 omfattar, om ett praktiskt-estetiskt ämne ingår i examen minst 140/160 poäng, annars minst 180 poäng.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen skall inom samtliga inriktningar omfatta ca 40 poäng.

Exempel på fördjupningsalternativ, varianter och specialiseringsalternativ förtecknas i bilaga.

Fördjupningskrav

Den studerande skall ha fullgjort ett självständigt examensarbete om minst 10 poäng. I detta examensarbete skall vetenskapliga teorier som den studerande blivit förtrogen med i ämnesstudier, metodik och pedagogik relateras till den verklighet den studerande mött i den skolförslagen delen av utbildningen.

För att erhålla grundskollärarexamen skall den studerande ha fullgjort handledd praktik om ca 20 veckor förlagd till skolor/områden med olika social struktur.

Bilaga:

Grundskollärarexamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 kan utfärdas för något av följande fördjupningsalternativ:

I fördjupningsalternativet *svenska och samhällsorienterande ämnen* skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa

- * i årskurserna 1-7 i svenska och i samhällsorienterande ämnen samt i engelska eller i ett av ämnena musik, bild och idrott
- * i årskurserna 1-3 dessutom i minst två av ämnena musik, bild och idrott (utöver det som eventuellt valts som alternativ till engelska).

I fördjupningsalternativet kan ingå att den studerande också förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa i årskurserna 1-3 dessutom i matematik och naturorienterande ämnen.

I fördjupningsalternativet *matematik och naturorienterande ämnen* skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa

- * i årskurserna 1-7 i matematik och i naturorienterande ämnen med ämnesmässig tyngdpunkt på ämnet biologi samt i engelska eller i ett av ämnena musik, bild och idrott
- * i årskurserna 1-3 dessutom i minst två av ämnena musik, bild och idrott (utöver det som eventuellt valts som alternativ till engelska).

I fördjupningsalternativet kan ingå att den studerande också förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa i årskurserna 1-3 dessutom i svenska och samhällsorienterande ämnen.

Grundskollärarexamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 kan också utfärdas för något av följande varianter:

I varianten utbildning i *svenska som andraspråk* skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa

- * i årskurserna 1-9 och i svenska som andraspråk och i svenska för invandrare (sfi)
- * i årskurserna 1-7 i svenska
- * i årskurserna 1-3 dessutom i samhällsorienterande ämnen samt i matematik och naturorienterande ämnen samt i minst två av ämnena musik, bild och idrott.

I varianten utbildning av lärare i *hemspråksundervisning* skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa

- * i årskurserna 1-9 i ett hemspråk

- * i årskurserna 1-7 i samhällsorienterande ämnen eller i matematik och naturorienterande ämnen samt i engelska eller i ett av ämnena musik, bild och idrott
- * i årskurserna 1-3 dessutom i minst två av ämnena musik, bild och idrott (utöver det som eventuellt valts som alternativ till engelska).

I varianten kan ingå att den studerande också förvärvar sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa i årskurserna 1-3

- * förutom i samhällsorienterande ämnen också svenska eller
- * i såväl svenska/So som matematik/No.

Varianten kan förlängas så att den också avser undervisning i svenska i årskurserna 4-7.

Grundskollärarexamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 kan utfärdas för något av följande specialiseringsalternativ:

I specialiseringen i *svenska och språk* skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa inom angivna årskurser i någon av följande underspecialiseringar:

svenska och engelska samt tyska, franska eller finska, samiska eller annat hemspråk,
svenska och svenska som andraspråk samt engelska, tyska, franska eller hemspråk,
svenska som andraspråk och hemspråk samt engelska, tyska eller franska,
svenska som andraspråk och engelska samt tyska, franska eller hemspråk.

I specialiseringen i *So*-ämnen skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa inom angivna årskurser

i historia, religionskunskap, samhällskunskap, geografi.

I specialiseringen i *No*-ämnen skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa inom angivna årskurser

i fysik, kemi, biologi, teknik.

I specialiseringen i *Ma/No*-ämnen skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa inom angivna årskurser

i matematik och i fysik, kemi, biologi teknik.

I specialiseringen praktiskt-estetiskt ämne och annat ämne skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa inom angivna årskurser

i ett av ämnena barnkunskap, bild, hemkunskap, idrott, musik, textilslöjd eller trä- och metallslöjd och
i ett av ämnena svenska, engelska, tyska, franska, hemspråk eller matematik.

Grundskollärarexamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 kan också utfärdas för fritt valda specialiseringsalternativ:

I ett fritt valt specialiseringsalternativ skall den studerande ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter att den kan undervisa inom angivna årskurser i angivna ämnen.

Utbildningen skall, om ett praktiskt-estetiskt ämne ingår i examen, omfatta minst 120/160 poäng, annars minst 180 poäng.

Prop. 1991/92:75
Bilaga 2

Gymnasielärarexamen

Mål

Den som avlägger gymnasielärarexamen skall ha förvärvat de kunskaper och färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som lärare i gymnasieskolan och i vuxenundervisningen kunna arbeta för att förverkliga dessa skolformers mål enligt gällande läroplaner samt medverka till utveckling av skolans hela verksamhet.

Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat goda och för kommande läraruppgifter relevanta ämneskunskaper med en för aktuella studier och kommande undervisningsuppgifter avpassad avvägning mellan

- * grundläggande kunskaps-/färdighetsstrukturer
- * erfarenhet av att själv identifiera, formulera och lösa uppgifter och problem
- * färdighet i att använda olika kunskapsområdets centrala begrepp
- * färdighet i att arbeta i och med vetenskapliga teorier samt
- * förmåga att utnyttja förvärvade kunskaper och färdigheter för att belysa synsätt och förhållningssätt till övergripande frågor som existentiella och etiska frågor, miljöfrågor, internationella och interkulturella frågor etc.

Detta innebär också att den studerande oavsett inriktning av studierna skall ha

förvärvat ett helhetsperspektiv på barns och ungdomars utveckling och inlärning, på kunskaper och färdigheter och på skolans uppgifter i samhället,

tränats i att med utgångspunkt i målen för gymnasieskolan och vuxenundervisningen bearbeta de didaktiska frågorna om vad som skall väljas ut som innehåll i undervisningen, varför just detta innehåll bör väljas och hur innehållet skall struktureras, organiseras och behandlas i undervisningen beroende på årskurs, ämnen och elever,

förvärvat en god förståelse för utvecklings- och gruppsylogiska förhållanden baserad på både teoretiska modeller och praktisk erfarenhet av vad som sker i olika utvecklings-, inlärnings- och undervisningsprocesser samt kunskap om hur elevernas olika förutsättningar, sociala och kulturella bakgrund och könstillhörighet påverkar deras möjligheter att förstå och tillgodogöra sig undervisningen,

förvärvat en god förmåga att leda och undervisa samt en förmåga att genom val av innehåll och arbetssätt i undervisningen förbygga svårigheter, stödja elever med svårigheter och stimulera elever med särskilda

förutsättningar och att möta olika slag av skolsvårigheter, funktionsstörningar och störda sociala relationer inom klassen,

förvärvat kunskap om målen och verksamhetsformerna inom gymnasieskolan, vuxenundervisningen och grundskolan samt om arbetslivet och om skolans och arbetslivets beroende av varandra,

utvecklat den egna förmågan att delta i lagarbete och i övrigt samarbete med lärare och annan personal inom och utom skolan,

uppövat ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till kunskap och undervisning och därmed ökat sin förmåga att analysera skolarbetet ur läroplanens, elevernas och lärarens perspektiv,

tränats i att planera och utvärdera sin egen undervisning, att aktivt delta i skolans utvecklingsarbete och att genom att tillgodogöra sig forskning och andras utvecklingsarbete kontinuerligt utveckla sitt yrkeskunnande.

Prop. 1991/92:75
Bilaga 2

Olika former av gymnasielärarexamen

Gymnasielärarexamen utfärdas för kombinationer av ett eller flera ämnen i gymnasieskolans program.

Utbildningens längd

Utbildningen omfattar minst 180 poäng - eller motsvarande om yrkesinriktade ämnen ingår - varvid även etapper inom forskarutbildning kan tillgodoräknas.

Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen skall inom samtliga inriktningar omfatta ca 40 poäng.

Fördjupningskrav

Den studerande skall ha fullgjort ett självständigt examensarbete om minst 10 poäng. I detta examensarbete skall vetenskapliga teorier som den studerande blivit förtrogen med i ämnesstudier, metodik och pedagogik relateras till den verklighet den studerande mött i den skolförlagda delen av utbildningen.

I engelska, tyska och franska skall ca en termins studier per språk ha varit förlagda till respektive språkområde.

Praktik

För att erhålla gymnasielärarexamen skall den studerande ha fullgjort handledd praktik om ca 20 poäng. En del av praktiken bör ha förlagts till vuxenutbildningen.

Mål

Den som avlägger bildlärarexamen skall ha förvärvat de kunskaper och de färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som bildlärare i grundskolan, gymnasieskolan och vuxenundervisningen kunna arbeta för att förverkliga dessa skolformers mål enligt gällande läroplaner samt medverka till utveckling av skolans hela verksamhet.

Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat goda och förkommande läraruppgifter relevanta ämneskunskaper i bildframställning och bildvetenskap.

- * I bildframställning skall den studerande ha utvecklat ett rikt och sammansatt bildspråk med både sakliga och konstnärliga dimensioner inom såväl traditionellt konstnärligt skapande som skapande i moderna medier
- * i bildvetenskap skall den studerande ha utvecklat färdigheter i tolkning och analys och ha förvärvat goda kunskaper om bilder och miljö i ett historiskt, nutida och framtida perspektiv
- * förmåga att integrera bildframställning och bildvetenskap till en helhet och färdighet i att arbeta med konstnärliga och vetenskapliga teorier
- * förmåga att från kulturpolitiska utgångspunkter kritiskt värdera bilden som kommunikationsmedel och konstnärligt uttryck och de verkningar som styrning av bildmedierna kan medföra
- * förmåga att föra vidare och utveckla kulturtraditioner och kulturarv samt
- * förmåga att utnyttja förvärvade kunskaper och färdigheter för att belysa övergripande problem som existensiella och etiska frågor, miljöfrågor, internationella och interkulturella frågor etc.

Detta innebär också att den studerande skall ha

förvärvat ett helhetsperspektiv på barns och ungdomars utveckling, kreativitet och kultur, på kunskaper och färdigheter inom det visuella området och på skolans uppgifter i samhället,

tränats i att med utgångspunkt i målen för grundskolan, gymnasieskolan och vuxenundervisningen bearbeta de didaktiska frågorna om vad som skall väljas ut som innehåll i bildundervisningen, varför just detta innehåll bör väljas och hur innehållet skall struktureras, organiseras och behandlas i undervisningen beroende på skolform. årskurs och elever,

förvärvat kunskap om hur elevers olika förutsättningar, sociala och kulturella bakgrund och kön påverkar deras möjligheter att förstå och tillgodogöra sig bildundervisningen,

förvärvat en god förmåga att leda och undervisa samt genom val av innehåll och arbetssätt i bildundervisningen förebygga problem, stödja elever med svårigheter och stimulera elever med särskilda förutsättningar,

förvärvat kunskap om målen och verksamhetsformerna inom grundskolan, gymnasieskolan och vuxenundervisningen, om verksamheter inom kultur- och informationsyrken samt om skolans och arbetslivets beroende av varandra,

utvecklat den egna förmågan att delta i lagarbete och i övrigt samarbete med lärare och övrig skolpersonal samt enskilda och grupper knutna till skolans verksamhet,

uppövat ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till kunskap och undervisning och därmed ökat sin förmåga att analysera skolarbetet ur läroplanens, elevernas och lärarens perspektiv samt

tränats i att planera och utvärdera sin egen undervisning, att aktivt delta i skolans utvecklingsarbete samt tillgodogöra sig forskning och konstnärligt utvecklingsarbete för att kontinuerligt utveckla sitt yrkeskunnande.

Utbildningens längd

Utbildningen omfattar minst 120 poäng. Ämnesstudierna omfattar normalt minst 80 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar ca 40 poäng.

Fördjupningskrav

Den studerande skall ha fullgjort ett självständigt examensarbete om minst 10 poäng. I detta examensarbete skall konstnärliga och vetenskapliga teorier som den studerande blivit förtrogen med i ämnesstudier, metodik och pedagogik relateras till erfarenheter av den skolförlagda delen av utbildningen. Examensarbetet utförs inom den valda ämnesfördjupningen.

Praktik

För att erhålla bildlärarexamen skall den studerande ha fullgjort handledd praktik om ca 20 poäng.

Musiklärarexamen

Mål

Den som avlägger musiklärarexamen skall ha förvärvat de kunskaper och färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som musislärare kunna förverkliga målen för musikundervisning inom nedan angivna yrkesområden.

Utbildningen, som grundas på vetenskapligt och konstnärligt förhållningssätt samt beprövad erfarenhet, skall genom studier i musik, pedagogik och metodik samt praktik ge goda kunskaper om och erfarenheter av

- * alla lärares gemensamma ansvar för att eleverna förvärvar goda kunskaper och färdigheter och att aktivt medverka till deras personliga utveckling
- * ett helhetsperspektiv på utveckling och inläring, på kunskap och färdigheter och på skolans alla uppgifter i samhället
- * planering, genomförande, utvärdering av det egna arbetet och utvecklingsarbete i skolan samt beprövad förmåga att redovisa kunskaper och uppnådda resultat på såväl svenska som minst ett främmande språk
- * att leda och inspirera människor i alla åldrar att skapa och utöva musik, aktivt lyssna på musik samt kunna belysa musiken utifrån konstnärliga, historiska, sociologiska perspektiv ur såväl nationell som internationell synvinkel
- * musikens betydelse för personlighetsutveckling samt kritisk värdering av musik som kommunikationsmedel och som konstnärligt uttryck
- * tillämpning av vetenskapliga teorier och metoder inom det musikpedagogiska området samt förmåga att anlägga konstnärliga perspektiv på kommande yrkesuppgifter.

Utbildningens inriktningar

Musiklärarexamen kan utfärdas med inriktning mot yrkesverksamhet som musiklärare i förskola, grundskola, gymnasieskola, vuxenundervisning respektive i kommunal musikskola och övrig frivillig musikundervisning. Utbildning skall också genom individuella val ge kunskaper och färdigheter för verksamhet inom andra områden av musiklivet.

Utbildningens längd

Utbildningen omfattar 160 poäng. Ämnesstudierna för musiklärare för grund- och gymnasieskola omfattar minst 80 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar ca 40 poäng. Utbildningen skall också förbereda för forskarutbildning.

Slöjdlärarexamen

Mål

Den som avlägger slöjdlärarexamen skall ha förvärvat de kunskaper och de färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som lärare

i grundskolan, gymnasieskolan och i vuxenundervisningen kunna arbeta för att förverkliga dessa skolformers mål enligt gällande läroplaner samt medverka till utveckling av skolans hela verksamhet.

Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat goda och för kommande läraruppgifter relevanta ämneskunskaper i textilslöjd alternativt trä- och metallslöjd med en för aktuella stadier och kommande undervisningsuppgifter avpassad avvägning mellan

- * grundläggande kunskaps- och färdighetsstrukturer för skapande tekniskt och praktiskt arbete
- * erfarenhet av att själv identifiera, planera, genomföra och utvärdera olika uppgifter och problem
- * färdighet i att själv kunna framställa en produkt från idé till färdigt resultat varvid material-, form-, sammansättnings- och processfrågor skall kunna redovisas
- * förmåga att från kulturpolitiska utgångspunkter föra vidare och utveckla kulturtraditioner och kulturarv
- * förmåga att tillämpa vetenskapliga och konstnärliga teorier och beprövad erfarenhet i arbetet
- * förmåga att utnyttja förvärvade kunskaper och färdigheter för att belysa övergripande problem som existensiella och etiska frågor, miljöfrågor, internationella och interkulturella frågor samt jämställdhetsfrågor etc.

Detta innebär också att den studerande oavsett inriktning av studierna skall ha

förvärvat ett helhetsperspektiv på barns och ungdomars utveckling och inlärn timer, på kunskaper och färdigheter och på skolans uppgifter i samhället,

tränats i att med utgångspunkt i målen för grundskolan, gymnasieskolan och vuxenundervisningen bearbeta de didaktiska frågorna om vad som skall väljas ut som innehåll i undervisningen, varför just detta innehåll bör väljas och hur innehållet skall struktureras, organiseras och behandlas i undervisningen beroende på årskurs, ämnen och elever,

förvärvat en god förståelse för utvecklings- och gruppsykologiska förhållanden baserad på både teoretiska modeller och praktisk erfarenhet av vad som sker i olika utvecklings-, inlärn timer- och undervisningsprocesser samt kunskap om hur elevernas olika förutsättningar, sociala och kulturella bakgrund och könstillhörighet påverkar deras möjligheter att förstå och tillgodogöra sig undervisningen,

förvärvat en god förmåga att leda och undervisa samt en förmåga att genom val av innehåll och arbetssätt i undervisningen förebygga svårigheter, stödja elever med svårigheter och stimulera elever med särskilda förutsättningar och att möta olika slag av skolsvårigheter, funktionsstörningar och störda sociala relationer inom klassen,

förvärvat kunskap om målen och verksamhetsformerna inom grundskolan, gymnasieskolan och vuxenundervisningen samt om arbetslivet och om skolans och arbetslivets beroende av varandra,

utvecklat den egna förmågan att delta i lagarbete och i övrigt samarbete med lärare och annan personal inom och utom skolan,

uppövat ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till kunskap och undervisning och därmed ökat sin förmåga att analysera skolarbetet ur läroplanens, elevernas och lärarens perspektiv,

tränats i att planera och utvärdera sin egen undervisning, att aktivt delta i skolans utvecklingsarbete och att genom att tillgodogöra sig forskning och andras utvecklingsarbete kontinuerligt utveckla sitt yrkeskunnande.

Olika former av slöjdlärarexamen

- * inriktning på textilslöjd
- * inriktning på trä- och metallslöjd

Utbildningens längd

Utbildningen omfattar minst 120 poäng. Ämnesstudierna omfattar normalt minst 80 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar ca 40 poäng.

Fördjupningskrav

Den studerande skall ha fullgjort ett självständigt examensarbete om minst 10 poäng. I detta examensarbete skall vetenskapliga teorier som den studerande blivit förtrogen med i ämnesstudier, metodik och pedagogik relateras till den verklighet den studerande mött i den skolförlagda delen av undervisningen.

Praktik

För att erhålla slöjdlärarexamen skall den studerande ha fullgjort handledd praktik om ca 20 poäng.

Idrottslärarexamen

Mål

Den som avlägger idrottslärarexamen skall ha förvärvat de kunskaper och de färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som lärare i grundskolan, gymnasieskolan och i vuxenundervisningen kunna arbeta för att förverkliga dessa skolformers mål enligt gällande läroplaner samt medverka till utveckling av skolans hela verksamhet.

Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat goda och för kommande läraruppgifter relevanta ämneskunskaper med en för aktuella stadier och kommande undervisningsuppgifter avpassad avvägning mellan

- * grundläggande kunskaps-/färdighetsstrukturer
- * erfarenhet av att själv identifiera, formulera och lösa uppgifter och problem
- * färdighet i att använda olika kunskapsområdets centrala begrepp
- * färdighet i att arbeta i och med vetenskapliga teorier samt
- * förmåga att utnyttja förvärvade kunskaper och färdigheter för att belysa synsätt och förhållningssätt till övergripande frågor som existentiella och etiska frågor, miljöfrågor, internationella och interkulturella frågor etc.

Detta innebär också att den studerande oavsett inriktning av studierna skall ha

förvärvat ett helhetsperspektiv på barns och ungdomars utveckling och inlärn timer, på kunskaper och färdigheter och på skolans uppgifter i samhället,

tränats i att med utgångspunkt i målen för grundskolans, gymnasieskolan och vuxenundervisningen bearbeta de didaktiska frågorna om vad som skall väljas ut som innehåll i undervisningen, varför just detta innehåll bör väljas och hur innehållet skall struktureras, organiseras och behandlas i undervisningen beroende på årskurs, ämnen och elever,

förvärvat en god förståelse för utvecklings- och gruppsykologiska förhållanden baserad på både teoretiska modeller och praktisk erfarenhet av vad som sker i olika utvecklings-, inlärn timer- och undervisningsprocesser samt kunskap om hur elevernas olika förutsättningar, sociala och kulturella bakgrund och könstillhörighet påverkar deras möjligheter att förstå och tillgodogöra sig undervisningen,

förvärvat en god förmåga att leda och undervisa samt en förmåga att genom val av innehåll och arbetssätt i undervisningen förebygga svårigheter, stödja elever med svårigheter och stimulera elever med särskilda förutsättningar och att möta olika slag av skolsvårigheter, funktionsstörningar och störda relationer inom klassen,

förvärvat kunskap om målen och verksamhetsformerna inom grundskola, gymnasieskolan och vuxenundervisningen samt om arbetslivet och om skolans och arbetslivets beroende av varandra,

utvecklat den egna förmågan att delta i lagarbete och i övrigt samarbete med lärare och annan personal inom och utom skolan,

uppövat ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till kunskap och undervisning och därmed ökat sin förmåga att analysera skolarbetet ur läroplanens, elevernas och lärarens perspektiv,

tränats i att planera och utvärdera sin egen undervisning, att aktivt delta i skolans utvecklingsarbete och att genom att tillgodogöra sig forskning och andras utvecklingsarbete kontinuerligt utveckla sitt yrkeskunnande.

Utbildningen omfattar minst 120 poäng, varvid även etapper inom forskarutbildning kan tillgodoräknas. Ämnesstudierna omfattar normalt minst 80 poäng i ämnet. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar ca 40 poäng.

Fördjupningskrav

Den studerande skall ha fullgjort ett självständigt examensarbete om minst 10 poäng. I detta examensarbete skall vetenskapliga teorier som den studerande blivit förtrogen med i ämnesstudier, metodik och pedagogik relateras till den verklighet den studerande mött i den skolförlagda delen av undervisningen.

Praktik

För att erhålla idrottslärarexamen skall den studerande ha fullgjort handledd praktik om ca 20 poäng. En del av praktiken bör ha förlagts till vuxenutbildningen.

Hushållslärarexamen

Mål

Den som avlägger hushållslärarexamen skall ha förvärvat de kunskaper och de färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som lärare i grundskolan, gymnasieskolan och i vuxenundervisningen kunna arbeta för att förverkliga dessa skolformers mål enligt gällande läroplaner samt medverkan till utveckling av skolans hela verksamhet.

Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat goda och för kommande läraruppgifter relevanta ämneskunskaper inom kost, miljö, konsumentekonomi och samlevnad med en för aktuella stadier och kommande undervisningsuppgifter avpassad avvägning mellan

- * grundläggande kunskaps- och färdighetsstrukturer,
- * erfarenheter av att själv identifiera, planera, genomföra och utvärdera uppgifter och problem,
- * färdighet i att praktiskt kunna lösa de uppgifter som vardagen kräver i hushållet,
- * förmåga att ur ett resurshushållsperspektiv kunna fatta relevanta beslut om produktion och konsumtion i hushållet
- * förmåga att tillämpa vetenskapliga teorier och beprövad erfarenhet i arbetet,
- * förmåga att utnyttja förvärvade kunskaper och färdigheter för att belysa övergripande problem som existentiella och etiska frågor,

miljöfrågor, internationella och interkulturella frågor samt jämställdhetsfrågor etc.

Prop. 1991/92:75
Bilaga 2

Detta innebär också att den studerande oavsett inriktning av studierna skall ha

förvärvat ett helhetsperspektiv på barns och ungdomars utveckling och inlärn timer, på kunskaper och färdigheter och på skolans uppgifter i samhället,

tränats i att med utgångspunkt i målen för grundskolan, gymnasieskolan och vuxenundervisningen bearbeta de didaktiska frågorna om vad som skall väljas ut som innehåll i undervisningen, varför just detta innehåll bör väljas och hur innehållet skall struktureras, organiseras och behandlas i undervisningen beroende på årskurs, ämnen och elever,

förvärvat en god förståelse för utvecklings- och gruppsykologiska förhållanden baserad på både teoretiska modeller och praktisk erfarenhet av vad som sker i olika utvecklings-, inlärn timer- och undervisningsprocesser samt kunskap om hur elevernas olika förutsättningar, sociala och kulturella bakgrund och könstillhörighet påverkar deras möjligheter att förstå och tillgodogöra sig undervisningen,

förvärvat en god förmåga att leda och undervisa samt en förmåga att genom val av innehåll och arbetssätt i undervisningen förebygga svårigheter, stödja elever med svårigheter och stimulera elever med särskilda förutsättningar och att möta olika slag av skolsvårigheter, funktionsstörningar och störda relationer inom klassen,

förvärvat kunskap om målen och verksamhetsformerna inom grundskola, gymnasieskolan och vuxenundervisningen samt om arbetslivet och om skolans och arbetslivets beroende av varandra,

utvecklat den egna förmågan att delta i lagarbete och i övrigt samarbete med lärare och annan personal inom och utom skolan,

uppvärvat ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till kunskap och undervisning och därmed ökat sin förmåga att analysera skolarbetet ur läroplanens, elevernas och lärarens perspektiv,

tränats i att planera och utvärdera sin egen undervisning, att aktivt delta i skolans utvecklingsarbete och att genom att tillgodogöra sig forskning och andras utvecklingsarbete kontinuerligt utveckla sitt yrkeskunnande.

Utbildningens längd

Utbildningen omfattar 120 poäng. Ämnesstudierna omfattar normalt 80 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar, 40 poäng.

Fördjupningskrav

Den studerande skall ha fullgjort ett självständigt examensarbete om minst 10 poäng. I detta examensarbete skall vetenskapliga teorier som

den studerande blivit förtrogen med i ämnesstudier, metodik och pedagogik relateras till den verklighet den studerande mött i den skolförlagda delen av undervisningen.

Prop. 1991/92:75
Bilaga 2

Praktik

För att erhålla hushållslärarexamen skall den studerande ha fullgjort handledd praktik om ca 20 poäng.

Barn- och ungdomspedagogisk examen

Den som avlägger barn- och ungdomspedagogisk examen skall ha förvärvat de kunskaper och färdigheter samt den kritiska skolning som behövs för att som förskollärare eller fritidspedagog aktivt kunna förverkliga målen för socialtjänsten samt medverka till att utveckla innehållet i och formerna för olika former av barnomsorg, skolbarnomsorg och fritidsverksamhet.

- * Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat kunskaper om barns och ungdomars fysiska, emotionella och kognitiva utveckling samt socialisation i samhället.
- * Utifrån teoretiska modeller för och praktisk erfarenhet av vad som sker i utvecklingsprocesser och i olika former av gruppaktivitet skall den studerande ha tillägnat sig ett helhetsperspektiv på hur barns olika bakgrund och förutsättningar påverkar deras reaktioner och utveckling.
- * Den studerande skall även ha förvärvat kunskaper om barn med behov av särskilt stöd, deras förutsättningar och villkor samt hur man inom socialtjänst och skola bör arbeta med dessa barn.

Den studerande skall också

genom teoretiska studier ha utvecklat en god förmåga att planera, genomföra, utvärdera och utveckla arbete med barn i grupp,

på olika sätt ha utvecklat den egna förmågan att delta i lagarbete och i övrigt samarbete med andra människor inom och utanför socialtjänsten och skolan,

genom egen färdighetsträning i muntlig och skriftlig framställning, i bild och form, i musik och i rörelse samt i pedagogiskt drama ha utvecklat sin kommunikativa förmåga samt

genom därtill avpassade ämnesstudier ha fördjupat sin sociala och naturvetenskapliga omvärldsorientering.

Inriktningar av barn- och ungdomspedagogisk examen

Barn- och ungdomspedagogisk examen kan utfärdas med inriktning mot arbete som förskollärare och för inriktning mot arbete som fritidspedagog.

Inom båda inriktningarna kan examen utfärdas för en variant för tvåspråkiga studerande som utöver inriktningens allmänna kompetens också ger kompetens att utöva hemspråksverksamhet inom barn- och skolbarnomsorgen.

Prop. 1991/92:75
Bilaga 2

Utbildningens längd

Utbildningen omfattar minst 100 poäng. För studerande med vissa förkunskaper kan utbildningen avkortas till 80 poäng eller 50 poäng.

Fördjupningskrav

Den studerande skall ha fullgjort minst ett självständigt specialarbete om minst 5 poäng som anknyter till den kommande yrkesverksamheten.

Praktik

För att erhålla barn- och ungdomspedagogisk examen skall den studerande ha fullgjort handledd praktik om ca 25 veckor eller förvärvat motsvarande praktisk erfarenhet.

Specialpedagogexamen

Mål

Den som avlägger specialpedagogexamen skall ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter som behövs för att inom barnomsorg, skola och utbildning aktivt kunna verka för att barn och ungdomar med komplicerade inlärningssvårigheter kan erbjudas en verksamhet som ligger i linje med de mål som uppställts för dessa verksamheter samt kunna medverka till en utveckling av skolans hela verksamhet.

Detta innebär att den studerande skall ha förvärvat kunskaper om förutsättningar och hinder för barns och ungdomars fysiska, sociala, emotionella, språkliga och kognitiva utveckling och hur en förändringsprocess kan starta genom undervisning.

De fördjupade kunskaperna från dessa olika ämnesområden skall ha bearbetats på ett sådant sätt att den studerande har en handlingsberedskap för att arbeta medvetet med individens svårigheter i ett pedagogiskt sammanhang med utgångspunkt i individens starka sidor.

Vidare skall den studerande ha fått sådana kunskaper och erfarenheter att de kan arbeta som handledare, vägledare och rådgivare i pedagogiska frågor för föräldrar och personal inom barnomsorg, skola och utbildning. Den studerande skall ha fått sådana kunskaper och färdigheter

att han kan arbeta såväl på individ-, relations- som organisationsnivå. Detta förutsätter en beredskap att kunna gå in i ett arbete tillsammans med andra vuxna inom och utom respektive verksamhetsområde.

Genom verksamhetsförlagd del av utbildningen skall den studerande ha tillägnat sig sådana erfarenheter och ett praktiskt kunnande av analys av elevers behov och skolsituation att han tillsammans med övrig personal, berörd elev och dennes föräldrar kan utforma underlag för och genomföra en pedagogisk handlingsplan (åtgärdsprogram).

De studerande som genomgått specialiseringar som riktar sig mot elever med handikapp skall ha tyngdpunkten i sin utbildning på respektive handikappområde och skall dessutom ha särskilt fördjupade kunskaper som berör stödjande arbete till familjer i kris, sorgearbete etc.

De studerande skall dessutom ha utvecklat goda kunskaper om:

- * barn med tidiga sociala och psykiska störningar och vad som skiljer dem från en naturlig variation av olikheter i utveckling
- * språkutveckling belyst utifrån sociologiska, psykologiska, pedagogiska och lingvistiska aspekter
- * vilka konsekvenser olika hinder för utveckling och inlärn timer får för individens identitetsutveckling
- * barns och ungdomars villkor i dagens mångkulturella och föränderliga samhälle
- * grupprocesser med tonvikt på kommunikation - samspel och attityder - värderingar
- * analyser av komplicerade inlärn timer ssituationer bl.a. elever med tidiga störningar, försenad tal- och språkutveckling, läs- och skrivsvårigheter, specifika svårigheter i matematik
- * datoranvändning för elever med svårigheter eller handikapp
- * betydelsen av respekt för individens integritet
- * vad som skiljer den grundläggande specialpedagogiska kompetens som alla lärare behöver från en fördjupad specialpedagogisk kompetens.

Specialiseringar

Den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen har fyra specialiseringar. Varje specialisering har inriktningar mot barnomsorg, skola och vuxenutbildning. Utbildningen kan dock delvis anordnas gemensamt.

Komplicerad inlärn timer ssituation

De studerande som genomgått specialiseringen skall ha förvärvat kompetens för arbete med elever med komplicerade sociala och känslomässiga utvecklingsproblem, elever med s.k. jägstörning eller tidig störning. De skall ha kompetens för arbete med elever med komplicerade inlärn timer ssituationer i form av uttalade inlärn timer ssvårigheter t.ex. koncentrationssvårigheter, relationsstörningar, läs- och skrivsvårigheter, matema-

tiksvårigheter och allvarliga tal- och språksvårigheter. Specialiseringen skall även kunna ge kompetens för arbete med grundsärskolans elever.

Prop. 1991/92:75
Bilaga 2

Utvecklingsstörning

De studerande som genomgått specialiseringen skall ha förvärvat kompetens för arbete inom särskolan med särskild tyngdpunkt på särskolans träningsskola, yrkesträning och verksamhetsträning. De skall ha utvecklat kompetens rörande elever på tidig utvecklingsnivå, stora psykiska särdrag, autism och liknande utvecklingsproblem eller andra jagstörningar. Vidare skall de ha förvärvat kunskap om flerhandikapp och alternativa kommunikationsformer.

Döv- och hörselhandikapp

De studerande som genomgått specialiseringen skall ha förvärvat sådan kompetens att de kan undervisa döva och hörselskadade. Därvid skall de ha fått kompetens som rör tvåspråkighet, språkuppbbyggnad och språkutveckling. Vidare skall de ha förvärvat kunskap om sociala och känslomässiga utvecklingsproblem med fokus på tidiga störningar.

Synhandikapp

De studerande som genomgått specialiseringen skall ha förvärvat sådan kompetens att de kan undervisa blinda och synskadade. Vidare skall de ha förvärvat kunskap om sociala och känslomässiga utvecklingsproblem med fokus på tidiga störningar.

Utbildningens längd

Utbildningen för komplicerad inlärningssituation omfattar 60 poäng för verksamheten i grundskola och bland vuxna, 40 poäng för verksamheten inom barnomsorg och i gymnasieskola. Övriga specialiseringar omfattar 60 poäng.

Ytterligare påbyggnadsutbildningar om 5-40 poäng anordnas för särskilda utbildningsbehov.

Propositionen om lärarutbildning m.m.	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 13 februari 1992	3
1 Inledning	3
2 Dagens lärarutbildningar	5
3 Skolpolitiska utgångspunkter för lärarutbildningen	6
4 Förändringar inom högskolan	10
4.1 Avskaffandet av linjesystemet	11
4.2 Fria universitet och högskolor – utbildningsdepartementets promemoria (Ds 1992:1)	11
5 Lärarutbildningen och läraryrket	12
5.1 Skärpta krav på lärarutbildningen och övriga krav på läraryrket	12
5.2 Grundskollärarutbildning	19
5.2.1 Grundskollärarutbildning med inriktning mot årskurserna 1–7	21
5.2.2 Ny grundskollärarutbildning med inriktning mot årskurserna 4–9	22
5.3 Gymnasielärarutbildning	25
5.4 Lärarutbildning för grundläggande vuxenutbildning och i svenska för invandrare	29
5.5 Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning	30
5.6 Studie- och yrkesorientering	34
5.7 Barn- och ungdomspedagogiska utbildningar	34
6 Fortbildning av lärare	35
7 Rektorsutbildning	38
8 Forskning och forskningsanknytning	40
9 Högskolan för lärarutbildning i Stockholm	41
10 Lantmäteriutbildning	45
11 Hemställan	47
12 Anslagsfrågor för budgetåret 1992/93	48
13 Beslut	62
 Bilaga 1 Förslag till framtida examina	 63
Bilaga 2 Examensbeskrivningar	64